www.npsumava.cz

šumava

ZAJÍMAVOSTI Z PŘÍRODY | ZE ŽIVOTA OBYVATEL | Z HISTORIE

ČTVRTLETNÍK **SPRÁVY NÁRODNÍHO PARKU ŠUMAVA** léto 2022 | 45 Kč

2022
Rok mokřadů
v Národním parku Šumava

- **Národní park Bavorský les se zvětšuje**
- **600 let nahoru, pár sekund dolů… pozor na ně!!!**
- **Kam na Šumavě na kontryhely?**
- **O bobrovi**

V příloze: Sběratelské kartičky a plakát pro malé čtenáře

Slovo na úvod

Vážení čtenáři,

„….o vodě, o trávě, o lese…..“

o tom všem jsou články v časopise Šumava – a v tomto roce o vodě především. Mokřady – to je hodně důležité téma v době, kdy přehled o stavu sucha se stal běžnou součástí předpovědi počasí. Ještě v nedávné minulosti se utrácely stamilióny za meliorace, náhradní rekultivace, úpravy toků, zpřístupnění bažinatých oblastí, odvodnění rašelinných lesů - aby člověk lépe mohl využívat přírodní bohatství. A najednou jsme zjistili, že nám ta voda nějak rychle utíká z krajiny pryč a začíná nám chybět, a to skoro všude. Její permanentní nedostatek plíživě mění ekosystémy dokonce i v tak zachovalé krajině, jakou máme na Šumavě. Budeme se na to jenom dívat? Myslím, že máme povinnost zjednat nápravu. Jinak lidský zásah, provedený třeba před několika desítkami let, podstatně ovlivní směr vývoje na další staletí. Ve spoustě případů se to totiž samo nespraví – voda rychle odtéká odvodňovacími kanály a pak spěchá narovnanými potoky do větších regulovaných řek a honem pryč do moře. Pokud půjdete nebo pojedete českou krajinou, zkuste najít nějakou drobnou vodoteč, která není jako podle pravítka, nějakou říčku, která nemá opevněné břehy nebo les, ve kterém nemusíte přeskakovat příkopy. Možná budete sami překvapeni.

Podle jakéhosi horoskopu je voda mým živlem, a tak jsem ráda, že se mohu podílet na jejím návratu do krajiny v rámci našich revitalizačních akcí. Přeji dostatek vody a příjemné toulky Šumavou.

Eva Zelenková
Oddělení vod a mokřadů
Správa Národního parku Šumava

Šumava a její ochrana

Chráněná krajinná oblast Šumava
Vyhlášena v roce 1963 jako vyvrcholení snah o zvláštní ochranu přírodovědně cenného území.

Národní park Šumava
Centrální část Šumavy byla v roce 1991 přeřazena podle české legislativy do nejvyšší kategorie územní ochrany.

Ramsarská lokalita –Šumavské rašeliniště
Poměrně rozsáhlá část území (6 371 ha), zařazená v roce 1993 do mezinárodního seznamu mokřadů, dokládá celosvětový význam území.

Natura 2000
V rámci celoevropské soustavy chráněných území byla v souvislosti se vstupem ČR do Evropské unie zřízena:

- **Ptačí oblast Šumava** – pro ochranu vybraných ptačích druhů v oblasti (v roce 2004),
- **Evropsky významná lokalita Šumava** –pro ochranu společenstev a vybraných druhů (v roce 2005).

Obě lokality se prolínají s územím NP a CHKO a dokládají tak evropský význam tohoto území.

Biosférická rezervace Šumava
Už v roce 1970 byl vyhlášen celosvětový Program Člověk a biosféra (MaB). Jeho cílem je podpořit rozumné a trvale udržitelné využívání přírodních zdrojů a zlepšení vztahů mezi člověkem a přírodou. Oblast Šumavy byla celosvětovou organizací UNESCO vyhlášena biosférickou rezervací v roce 1990.

Vydavatel
Správa Národního parku Šumava, rezortní organizace MŽP

Adresa redakce
Správa Národního parku Šumava
1. máje 260, 385 01 Vimperk
tel.: 388 450 218
fax: 388 450 019
e-mail: sumava@npsumava.cz

Redakční rada
Pavel Bečka, Jan Dvořák, Pavel Hubený, František Janout, Jiří Kadoch, Jan Kozel, Zdenka Křenová, Václav Sklenář, Martin Starý, Josef Štemberk, Michal Valenta

Redaktor časopisu
Jiří Kadoch

Fotografie
Na titulní straně: Rosnatka anglická, vzácný obyvatel rašelinišť.
Foto: Zuzana Urbanová
Na zadní straně: "Motýli", výtvarná soutěž "30 let NP Šumava", Gabriela Morongová, 5. kategorie (věk 15-17 let).

Grafická úprava: Mgr. Václav Hraba

Tisk: Unipress, spol. s r. o., Turnov

Distribuce
Prostřednictvím E-shopu, informačních středisek Správy Národního parku Šumava a předplatného.

Podávání novinových zásilek povoleno Českou poštou, s.p., ředitelstvím odštěpného závodu Jižní Čechy v Českých Budějovicích, j.zn.: P-2986/96 ze dne 6. června 1996.

Předplatné
Vyřizuje redakce, časopis vychází čtyřikrát ročně, cena výtisku je 45 Kč, celoroční předplatné 145 Kč.

Registrační číslo: MK ČR E 7518
Uzávěrka čísla: 15. 5. 2022
Datum vydání: 1. 7. 2022

Nevyžádané rukopisy a fotografie se nevracejí.

04 **600 let nahoru, pár sekund dolů… pozor na ně!!**
Koloběh života stromů přináší růst, ale i umírání, které je pro návštěvníky někdy nebezpečné.

06 **Vliv dlouhodobého odvodnění na šumavská rašeliniště, aneb jak jsou na tom před revitalizací**
K čemu dochází na odvodněných rašeliništích a jak se „zotavují“ po revitalizaci?

08 **Pralesy Vimperska po 170 letech, I. část**
Adam Seidl a Josef John v letech 1846 a 1847 provedli první monitoring šumavských pralesů.

10 **Kam na Šumavě na kontryhely?**
Kontryhelů je více než jeden a každý z nich se liší nejen vzhledem.

12 **Historie a současnost orla mořského nejen na Šumavě**
V Čechách hnízdil běžně až do poloviny 19. století, pak byl vyhuben a dnes se navrací.

14 **Zajímavosti z lesů CHKO Jeseníky**
I přes různé vlivy na lesy je zde stále mnoho zajímavých a vzácných fenoménů.

16 **Národní park Bavorský les se zvětšuje – větší bude i bezzásahová přírodní zóna**
Bavorský zemský sněm rozšíření jednomyslně schválil a společně s Národním parkem Šumava tvoří nejrozsáhlejší území divoké přírody bez lidských zásahů ve střední Evropě.

18 **O bobrovi**
Vzpomínky Evy Zelenkové na první setkání s bobrem na Šumavě.

20 **Využití vodních nádrží na Modravsku pro vojenské účely**
Po Pohraniční stráži zůstaly relikty, které ještě několika generacím budou připomínat zadrátovanou Šumavu.

22 **Jedinečnost a krása umělých vodních nádrží**
Některé funkční nádrže, které na Šumavě zbyly z dob minulých, si přiblížíme.

24 **Popsaná krajina**
Český grafit putoval do celého světa a jeho těžba se propsala do historie i šumavské krajiny.

26 **Dobrovolně v mokřadech**
Lenka Dušková byla jednou z prvních brigádnic, která omáhala s revitalizací šumavských rašelinišť.

28 **Malíř v plenéru jako ohrožený druh?**
Jak se zachytí šumavská krajina na plátno?
Rozhovor s Adamem Kašparem.

30 **Naučná stezka okolo rybníka Olšina**
Pozvánka na výlet, tentokrát na jih Šumavy k nejvýše položenému rybníku v Čechách.

32 **Šumava před sto lety na snímcích Fotoateliéru Seidel XXVI.**
Připomenutí samotného fotoarchivu a jeho vzniku.

34 **Aktuality**

Text a foto **Jan Kozel**

600 let nahoru, pár sekund dolů… pozor na ně!!

Správa NP Šumava pravidelně odstraňuje nebezpečné stromy okolo cest a upozorňuje na rizika spojená s výskytem bezzásahových území.

Na Šumavě jsou lidé zvyklí odpočívat, sportovat ale především objevovat a obdivovat přírodu, poznávat nepoznané, neznámé a jinde těžko viditelné podoby lesa. Lesa i dalších ekosystémů, které pro poučení z přírody a její ochranu člověk ovlivňuje méně než v běžné středoevropské krajině. Dlouhodobým cílem všech národních parků je zajištění nerušeného průběhu přírodních dějů v jejich přirozené dynamice. Co to znamená? Také to, že v určitých částech parku stromy rostou, umírají, rozpadají se a obnovují, aniž by např. ty větrem polámané a hmyzem a houbami napadené dělníci káceli nebo odváželi z lesa.

Rizikový koloběh

Mrtvé stromy a jejich tlející dřevo tak napořád zůstává součástí koloběhu přírody a ztělesňují životní běh každého organismu. Ze zlomku mladých o světlo a životní prostor bojujících mladíků se stávají zkušení, rozmnožující se, zdánlivě neohrožení a obdivuhodných rozměrů dosahující velikáni. I jejich čas se jednou naplní a padnou k zemi, která je pozvolna za přispění mnoha rozkladačů doslova pohltí. Kompletní koloběh života a smrti středoevropského horského lesa, který na Šumavě můžeme poznávat je obdivuhodný a vřele doporučuji jej sledovat. Kromě jediného okamžiku, který je z pohledu života stromu neuvěřitelně krátký, ale z pohledu poblíž se vyskytujícího člověka extrémně nebezpečný.

600 let pohody

Tento paradox vedle sebe staví a poměřuje desítky až stovky let růstu stromu a jednotky sekund pádu jeho těla. Je to vlastně dobrá zpráva. Co je to pár vteřin oproti více než šesti stovkám let života nejstaršího šumavského smrku? 600 let klid, relativní bezpečí a pak často nepředvídatelná avšak blesková cesta k zemi. Takže pohoda! Ne tak docela. Stromy narušené rozkladnými procesy, dřevožijnými houbami nebo stromy nadprůměrně staré jsou v národních parcích velmi časté, je jich mnoho, a proto pravděpodobnost jejich pádu je mnohem vyšší než v běžných lesích. Kromě bouřek a bořivých větrů, které dělají nebezpečným téměř veškerý životní prostor, dochází i za bezvětří k pádům stromů.

Přemýšlet a předvídat

Nebezpečné povětrností vlivy mohou lidé předvídat a v pudu sebezáchovy se jim nebezpečným místům obvykle podaří vyhnout. Ale co za zdánlivě klidného počasí? Zejména houbami napadené stromy mohou více let po odumření padat kdykoliv. Při bezvětří v májovém deštíku i po něm, když se objeví duha, všechno je voňavé a láká k objevování. Zkrátka je potřeba dávat pozor. Zvykli jsme si na bezpečí, často spoléháme na integrovaný záchranný systém a nákladnou lékařskou pomoc více, než na péči o sebe sama a předvídání rizik. V přírodě a v národních parcích to platí dvojnásob. Je potřeba přemýšlet a předvídat, kam se vydat, jak se chovat a nezpůsobit problémy sobě ani svým blízkým a nezatěžovat společnost.

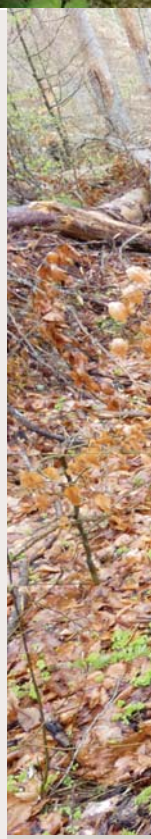

Historie nikoho nezabije

Na Šumavě se poprvé začaly mrtvé stromy ve velké míře objevovat počátkem tisíciletí. V té době vznikala první rozsáhlejší bezzásahová území tam, kde lidé mohli vstupovat. Správa také začala na nebezpečí spojená s výskytem odumřelých a napadených stromů a přírodních dějů s tím spojených upozorňovat, a také v rámci možností jim předcházet. Objevily se první výstražné tabule a první pahýly souší okolo cest. V měřítku národního parku ale nelze ani v nejmenším předcházet všem rizikům, proto se potenciálně nebezpečné stromy kácejí tak, aby neohrožovaly pohyb turistů jen okolo turistických značených tras a důležitých komu- nikací. Správa NP Šumava a její pracovníci pravidelně vyhledávají a odstraňují nebezpečné stromy na těchto místech. Od roku 2005 se kvůli bezpečnosti pokácelo okolo 35 000 nebezpečných stromů, především smrků napadených dřevožijnými houbami po usmrcení kůrovcem. Nejvíce to bylo v letech 2011 (6 300 ks) a 2020 (7 300 ks). I přes veškerou snahu se podaří snížit nebezpečí spojená s přítomností bezzásahových území jen na zlomku rozlohy NP.

Myslící zákony…

Proto kdekoliv člověk v národním parku vstupuje do lesních porostů, ale i když se pohybuje na cestách, musí dbát zvýšené opatrnosti. Myslí na to také zákony, které stanovují základní pravidla pro nakládání s lesem a chování v něm. Zákon o lesích a, s vědomím výše popsaných odlišností národních

V místech, kde se se nebezpečné stromy kácely jako první, to dávno není poznat. Stifterův pomník v letech 2005 a 2021.

parků, také zákon o ochraně přírody. Oba upozorňují na rizika: např. „každý má právo vstupovat do lesa na vlastní nebezpečí" a při vstupu do lesa „je povinen přizpůsobit své jednání stavu přírodního prostředí v lese a zvýšenému nebezpečí, které je se vstupem do lesa spojeno… a přizpůsobit své jednání stavu přírodního prostředí na těchto pozemcích a nebezpečím v přírodě obvyklým". I přes to mají orgány státní správy lesů možnost dočasně zakázat vstup do lesa v případě, že je nebezpečí výrazné. Např. po vichřici, kdy je mnoho stromů poškozených, nakloněných a hrozí pádem, nebo když není možné všechny odumřelé stromy odstranit v blízkosti turistické trasy.

Krajní řešení a respekt

Uzavření je vždy krajním řešením, ale někdy je jedinou cestou jak naplnit požadavky ochrany přírody a současně zajistit bezpečnost osob nebo majetku. Správa NP Šumava jako vlastník lesa žádá kompetentní úřady o uplatnění zákazu vstupu do lesa jen ve výjimečných případech. Většinou po rozsáhlých narušeních lesa větrem, a to na dobu nezbytně nutnou k odstranění hrozícího nebezpečí. V nejcennějších částech Šumavy se to může stát i v případě, že by těžba nebezpečných stromů měla negativní dopad na

Cesty vstupující do NPŠ jsou označené výstražnými tabulemi.

Pahýly souší vyvolávají otázky. Stojící mrtvé dřevo je však životně důležité pro vzácné druhy.

chráněnou přírodu. Žádné opatření ani nejpřísnější zákaz však nezaručí 100% bezpečnost. Je dobré na to myslet, být v lese za všech okolností opatrný, předvídat a respektovat přírodu. Respektujeme tím sami sebe.

Jan Kozel
Správa Národního parku Šumava
jan.kozel@npsumava.cz

Dřevožijné houby záhy obsazují smrky odumřelé kůrovcem a rozkládají jejich dřevo.

Text **Zuzana Urbanová** a **Tomáš Picek**
Foto **Zuzana Urbanová**

Vliv dlouhodobého odvodněn

aneb jak jsou na tom před revitalizací

Přirozené horské vrchoviště s charakteristickou povrchovou strukturou (šlenky s vodou, trávníky a bulty).

V rámci projektu LIFE for MIRES probíhá monitoring fyzikálních, chemických a biologických vlastností rašeliny na dlouhodobě odvodněných rašeliništích. Cílem monitoringu je charakterizovat jejich stav před i po hydrologické revitalizaci. Sledované parametry budou sloužit jako indikátory úspěšnosti revitalizace.

Význam rašelinišť

Rašeliniště jsou fenoménem šumavské krajiny a do značné míry určují její jedinečnou podobu a atmosféru. Rašeliniště představují ekosystémy se specifickými funkcemi jako je akumulace organické hmoty v podobě rašeliny a jsou také důležitou součástí hydrologické sítě v krajině s významným vlivem na vodní režim území a mikroklima krajiny. Výskyt rašelinišť se bohužel často neslučoval s lidskými aktivitami, a proto docházelo k jejich intenzivnímu odvodňování, s jehož následky se potýkáme dodnes. Z tohoto důvodu je důležité porozumět tomu, jak se fungování rašelinišť mění vlivem odvodnění a jaká může být jejich reakce na měnící se klima.

Vliv odvodnění na vlastnosti rašeliny

Pro fungování rašelinišť je naprosto klíčová stálá hladina vody blízko povrchu půdy. Proto, dojde-li k jejímu snížení vlivem odvodnění, naruší se tím postupně fungování celého ekosystému. Dochází k rychlému rozkladu nahromaděné rašeliny, která je najednou vystavena přítomnosti kyslíku. Rozklad rašeliny vede ke změnám v její fyzikální struktuře, rašelina sesedá, ztrácí svou vysokou pórovitost, zhoršuje se vsakování srážkové vody do rašeliniště a s tím i schopnost zadržovat velké množství vody. V přirozeném stavu rašelina obsahuje 90 - 95 % vody. Na dlouhodobě odvodněných lokalitách se však tyto hodnoty snižují, a to na 80 až 90 % v případně vrchovišť a rašelinných smrčin, v případě slatinišť až na 50 - 60 %.

Zároveň se s postupujícím rozkladem rašeliny mění její chemické vlastnosti. Rašeliniště, především vrchoviště, jsou přirozeně kyselé ekosystémy s nízkým obsahem živin, které jsou navíc špatně přístupné pro rostliny. pH se většinou pohybuje okolo 4 a v případě slatinišť okolo 5. Vlivem odvodnění a rozkladu rašeliny pak dochází ještě

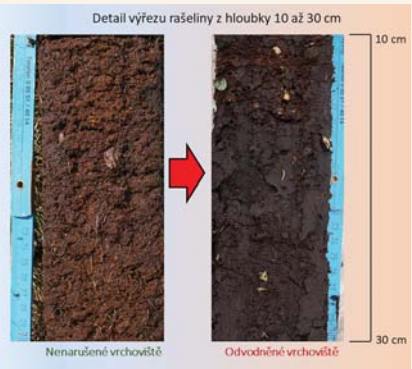

Výřez vzorku rašeliny z hloubky 10 až 30 cm z nenarušeného a dlouhodobě odvodněného vrchoviště s nápadnou změnou struktury rašeliny. Odvodněná rašelina je rozložená, neporézní, bez viditelných zbytků rostlin.

k výraznějšímu okyselení (dalšímu snižování pH). To je způsobeno vyluhováním (vyplavováním) živin, zejména kationtů jako je vápník a hořčík, a uvolňováním kyselých látek do prostředí. Podél odvodňovacích rýh může docházet k erozi rašeliny a tedy dalšímu prohlubování efektu odvodnění. Změny v kvalitě odtékající vody pak nesvědčí vodním živočichům žijícím v tocích.

Tyto hydrologické a chemické změny mají negativní vliv na rostliny a půdní mikroorganismy a jsou dále následovány změnami v druhovém složení rostlinného společenstva odvodněných rašelinišť. Původní vlhkomilné druhy jsou nahrazovány keříčky, stromy či travinami z okolí, které zvyšují výpar a tím dále prohlubují pokles hladiny vody a rozklad rašeliny. Rašelinotvorné druhy ustupují, čímž je zcela potlačen proces hromadění rašeliny a uhlík nahromaděný za tisíce let v rašelině se naopak uvolňuje zpět do atmosféry v podobě CO_2. Tím se rašeliniště mění z dlouhodobé zásobárny uhlíku na jeho zdroj.

Degradace různých typů rašelinišť vlivem odvodnění

Typ rašeliniště má zásadní vliv na intenzitu změn vlastností rašeliny po odvodnění a tedy i na celkovou degradaci ekosystému. To souvisí s trofií (dostupností živin) růz-

í na šumavská rašeliniště,

ných typů rašelinišť, kdy největší změny byly sledovány na slatiništích (obsahují nejvíce živin), menší změny v rašelinných smrčinách a nejmenší na vrchovištích. Po několika desetiletích odvodnění si vrchoviště udrží alespoň částečně své původní vlastnosti, zatímco u slatinišť dochází ke kompletní přeměně jak z hlediska vegetace, tak i procesů probíhajících v půdě. To se samozřejmě odráží i ve ztrátě funkcí jako je akumulace rašeliny (tj. uhlíku), regulace toku vody a živin v krajině a biotopu pro vzácné druhy organismů. Ztráta schopnosti ukládat novou rašelinu je společná pro všechny typy rašelinišť narušené odvodněním. Otázkou zůstává, do jaké míry a za jakou dobu jsme schopni pomocí hydrologické revitalizace tyto cenné funkce obnovit.

Obnova rašelinišť

Výsledky z předchozích výzkumů ukazují pozitivní odpověď rašelinišť na revitalizační zásahy. Vodní režim rašelinišť odpovídá velice rychle na provedená opatření v podobě přehrazení odvodňovacích kanálů a dochází ke zvýšení a stabilizaci vodní hladiny již během několika měsíců po zásahu. Naopak změny ve vegetaci a v půdě jsou pomalé a bude trvat pravděpodobně i několik desetiletí, než bude zcela obnovena vegetační struktura, charakteristické mikrobiální procesy v půdě a tím i proces hromadění rašeliny. Tyto snahy o obnovu rašelinišť přispívají k obnovení celkového hydrologického režimu v krajině. V posledních letech je naše krajina vystavena velmi suchým periodám nebo naopak prudkým přívalovým srážkám. V těchto případech je revitalizace rašelinišť i ostatních typů mokřadů významným opatřením, které pomáhá zadržovat vodu v krajině, podpořit zasakování vody do půdy a tím zmírnit dopad sucha. Obnova rašelinišť tedy představuje jednu z možných cest ke snižování dopadů klimatické změny.

Ministerstvo životního prostředí

Zuzana Urbanová
a **Tomáš Picek**
Katedra biologie ekosystémů,
Přírodovědecká fakulta,
Jihočeská Univerzita v ČB
urbanz00@prf.jcu.cz

Odvodněné vrchoviště Ptačí slať s dominantními keříky vlochyně bahenní a vzrostlými smrky.

Nenarušené ostřicové slatiniště s dominantní ostřicí zobánkatou a rozptýlenou břízou pýřitou.

Odvodněné slatiniště porostlé ostřicí třeslicovitou.

Text a foto **Pavel Hubený**

Pralesy Vimperska po 170 letech

I. část – Adam Seidl

Nahoře: Prales u Pramene Vltavy. I když zde dnes místy vládne bříza s jeřábem, byl a v budoucnu bude smrkovým. Přirozená obnova smrku je totiž všudypřítomná, výjimečně přežily i staré stromy.

Adam Seidl a Josef John v letech 1846 a 1847 vytyčili v šumavských pralesích několik ploch, na nichž spočetli a změřili všechny stromy od průměru kmene 7 cm. Přesnou lokalizaci těchto ploch bohužel neznáme, ale můžeme je srovnat se současnými starými lesy, které rostou v oblastech, kde Seidl a John své plochy založili. Známe totiž pomístní název lokality, nadmořskou výšku i vlastníka tehdejšího lesa. Tyto tři vektory nám mohou pomoci se přiblížit dávné ploše většinou na stovky metrů, i když v jednom případě by to ale mohly být i kilometry…

Od horské smrčiny k bučině

Začneme Seidlovými plochami na Velkozdíkovském panství. Prales na **Černé hoře** někde v blízkosti Pramenů Vltavy v nadmořské výšce **kolem 1 100 m** byl v roce 1846 čistou smrčinou. Maximum tlouštěk smrků leželo mezi 40 a 70 cm (celkem 60 % stromů). Maximální věk Seidl odhadoval na 400 let. Dnes je zde smrkový porost po kůrovcové gradaci. V této nadmořské výšce (směrem ke Kvildě) je dnes opět čistě smrkový les starý 151 let. Mnoho starých smrků odumřelo, ale mnoho jich i přežilo. A pod nimi se objevuje nový smrkový porost.

V oblasti **Bučinského lesa – Starých Hutí** v nadmořské výšce kolem **1 000 m** zjistil Seidl 90 % smrku, 6 % jedle a 4 % buku. Buk nepřekračoval tloušťku 49 cm a téměř čtvrtinu stromů tvořily smrky v tloušťkách 20 až 29 cm (42 % smrky v tloušťkách 20 až 39 cm). Kmen největšího smrku nepřesahoval hranici 89 cm. Lokalizace tohoto porostu je nemožná. Buď šlo o porosty jižně od Starých Hutí, nebo jižně od Bučiny západně od Furíku u Knížecích Plání. Podívejme se na obě místa a na vzhled současných nejstarších lesů: u Starých Hutí je dnes nejstarší porost tvořen z 99 % smrkem a 1 % jedlí (věk 158 let), v podrostu je smrk 60 %, jedle 20 %, jeřáb 10 %, buk 9 % a klen 1 %. Jižně od Bučiny je dnes už jen malý fragment starého porostu s věkem 160 let, tvořený smrkem (93 %) a bukem (7 %).

Ačkoli jsou alternující současné porosty od sebe značně vzdáleny, oba mají podobný věk - kolem 160 let a v obou smrk představuje více jak 90 %. K radikální změně druhové skladby ani v jedné z hodnocených situací vůči původní Seidlově ploše nedošlo.

Na Stolovém hřbetu v podobné nadmořské výšce (1 000 m) měl smrk podíl 75 %, buk 21 % a jedle 4 %. Plných 55 % stromů byly smrky s tloušťkou kmene 20 až 49 cm, kmeny buků nepřekračovaly tloušťku 59 cm a nejvíce jich bylo v tloušťkách 20-29 cm. Na Stolovém hřbetu jsou dnes staré porosty kolem 1000 m nad mořem nad Františkovem. Zdejší nejstarší porost je starý 152 let a je tvořen čistě smrkovými porosty, které směrem k nadmořské výšce 1 100 m přechází v porosty se 70 % smrku a 30 % buku a s převahou buku v podrostu (60-100 %). Zdá se tedy, že ani zde nedošlo k žádné zásadní druhové změně, smrk měl a má kolem 70-75 % a je doplněn hlavně bukem. Jedle je zde nyní méně, než v původním pralese.

A poslední Seidlův prales rostl nedaleko Churáňova na kopci **Výška**, také **kolem 1 000 m** nad mořem. Smrk za Seidla

Kůrovcovou gradaci v pralese u Pramene Vltavy přežily i velké smrky.

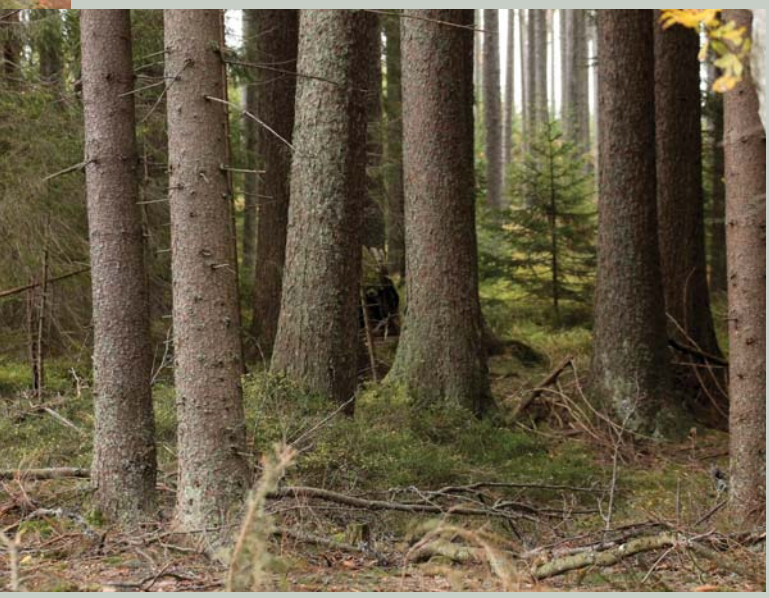

Dole: Starý smrkový les blízko Výšky. Nejstarší smrky mají věk 240 let. Smrky zcela převažují.

I dnes na Stolovém hřbetu jsou největšími stromy smrky.

Fragmenty pařezů smrku silnějších než metr na vývratových kupách ukazují na kontinuitu přírodního lesa.

dosahoval 55 %, jedle 32 % a buk 13 %. Nejčastější tloušťky stromů se pohybovaly mezi 40 až 69 cm. Dnešní hospodářská kniha uvádí porost starý 158 let. Víme, že zde rostly smrky (v letech 2018-2019 byly zcela vytěženy) staré 240 let, druhové složení je: smrk 95 %, jedle 3 %, buk 1 % a borovice 1 %. Pod cestou navazuje dosud stojící porost starý 148 let, kde má smrk 98 % a jedle 2 %.

Zde došlo k výraznější změně: následný porost se po vytěžení pralesa kolem roku 1850-1860 stal dominantně smrkovým – podíl smrku vzrostl z 55 % nad 90 %, o zbylých necelých 10 % se dělí jedle (hojnější) s bukem (vtroušený).

Duch pralesa přežívá

Jak je patrné, lesy centrální Šumavy tvořené horskou smrčinou a podmáčenou, či rašelinnou smrčinou, jsou stále v podstatě stejné. Vytěžení pralesa vlastně nic zásadního nezměnilo na druhové skladbě následného porostu. A ten už je dnes ponechán přírodním procesům a opět se z něj stane smrkový prales. U dříve smíšených pralesů nás může překvapit celkově vysoký podíl smrku, který za všechny tři pralesní zbytky dosahoval průměrně 73 % (55 až 90 %). Dnes je tady průměrné zastoupení smrku 88 % (70-99 %). Průměrné zastoupení buku kleslo z 13 % na 10 % a jedle téměř vymizela (z průměrných 14 % klesla na 1 %). Na Velkozdíkovském panství lesníci skutečně podpořili rozvoj smrku, nevytvořili však z pralesů smrkové monokultury. Nejvíce smrku přibylo v CHKO na vrchu Výška. I když, podíváme-li se na podrost současného lesa, vidíme, že podíl buku se opět zvedá na úkor podílu smrku.

Cosi z pralesa totiž stále přežívá: genetická výbava stromů, prostorové rozmístění diktované hloučkovitostí přirozené obnovy, mateřské stromy… a zákony přírody.

Pavel Hubený
Správa Národního parku Šumava
pavel.hubeny@npsumava.cz

Text **Petr Lepší**
a **Martin Lepší**

Kam na Šumavě na kontryhely?

Bývalá osada Bučina. Foto: Václav Sklenář

Pro většinu lidí je kontryhel jeden a to ten, který po ránu upoutá velkou kapkou vody uprostřed listu, popř. ten co léčí žaludeční vředy, zastavuje krvácení a působí proti zánětům. Kontryhely rostou téměř v každém trávníku, který je alespoň jedenkrát za rok sečený a nevznikl vysetím nebo jinými postupy intenzivního hospodaření. Jsou však lidé, které čaj z kontryhelů a ani usrkávání kontryhelové kapky neuspokojí a zajímají se o druhovou rozmanitost rodu a rozšíření jednotlivých zástupců. Kontryhelů je totiž více než jeden a každý z nich se liší nejen vzhledem, ale také nároky na prostředí, hojností výskytu nebo i tím, odkud na Šumavu přicestovaly.

Na celém území Šumavy (české, bavorské i rakouské) probíhá od roku 2019 mapovací projekt (Květena Šumavy/Flora des Böhmerwaldes), jehož hlavním cílem je získat podrobné informace o rozšíření a ohrožení všech cévnatých rostlin, včetně těch, které jsou málo prozkoumané nebo složité na poznávání. Mezi takové rostliny patří také kontryhely.

Krátké představení kontryhelů

Botanice se někdy přezdívá věda o chlupech a kontryhely tuto nadsázku potvrzují, neboť jejich poznávání je z velké části závislé na charakteru ochlupení. Pro spolehlivé určování je však nutné používat velký soubor znaků, tj. vedle postavení, délky a množství chlupů, je nutné pozorovat např. také zbarvení rostliny, tvar květů, tvar listové čepele, jejích laloků a zubů. Zatímco pro odlišení většiny druhů rostlin stačí 1–3 znaky, u kontryhelů je často nutné pozorovat mnohem více charakteristik najednou. Vedle vzájemné podobnosti znesnadňuje poznávání kontryhelů také jejich vysoký počet – na světě je známo asi tisíc, v Evropě přes 430 a v České republice bylo dosud objeveno 23 druhů. Další význačnou vlastností kontryhelů je apomiktický způsob rozmnožování, při kterém vzniká semeno bez účasti pylu. Nezávislost na opylení přináší značné výhody při šíření, např. k založení nové populace postačuje jediné semeno, což usnadňuje kolonizaci nových i stovky kilometrů vzdálených lokalit. A skutečně kontryhely se vyznačují velkými a často nesouvislými areály s mnoha izolovanými výskyty. Na druhou stranu je nutné podotknout, že jsou často endemity jediného pohoří nebo dokonce jednoho údolí. V mnoha zemích tak patří ke vzácným a mnohdy ohroženým druhům vedeným v červených seznamech nebo i v seznamech zákonem chráněných druhů.

Kontryhely na Šumavě

Na celé Šumavě bylo zaznamenáno celkem 17 domácích druhů kontryhelů, tj. 2/3

*List kontryhele vlasatého (*Alchemilla crinita*), který je na Šumavě roztroušeným druhem. Foto: David Průša*

*List kriticky ohroženého k. baltského (*A. baltica*), který se na Šumavě vyskytuje pouze na 5 lokalitách. Foto: David Průša*

*Květy k. třpytivého (*A. micans*), který patří mezi nejčastější zástupce rodu na Šumavě. Foto: David Průša*

*Řapík běžně rozšířeného k. ostrolaločného (*A. acutiloba*). Foto: David Průša*

ském hvozdu a na Šumavských pláních. Zvláštní pozornost zasluhují lokality Bučina a Březník, kde bylo dosud dohromady spolehlivě doloženo 15 druhů kontryhelů.

Bučina (Buchwald) – Louky s výjimečně bohatým výskytem kontryhelů leží v prostoru bývalé obce Bučina, která zanikla v roce 1956. Dnes je tento prostor v zóně soustředěné péče, 6 km od Modravy v nadmořské výšce 1 130–1 200 m. V roce 2021 zde bylo zaznamenáno celkem 13 druhů, přičemž nejvíce druhů roste u Nové březnické cesty a na nevelkých loukách v okolí hájovny. Louky jsou bez údržby a díky klimatickým podmínkám jen pomalu zarůstají konkurenčně silnějšími bylinami a dřevinami,

Bývalá hájovna Březník. Foto: Štěpán Rosenkranz

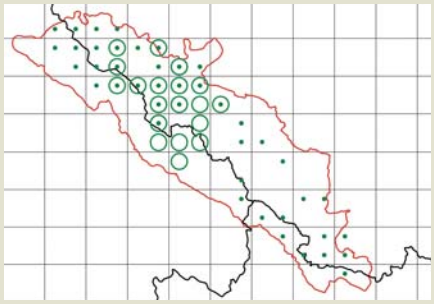

*Společná mapa rozšíření k. žlutozeleného (*A. xanthochlora*) (body) a k. slámožlutého (*A. straminea*) (kruhy) na Šumavě, jejichž lokální rozšíření se významně liší.*

Celosvětové rozšíření k. lysolodyžného (A. glabricaulis) má velmi podobný charakter jako rozšíření šumavských šídlatek a proto patří k nejvýznamnějším šumavským druhům rostlin, na Šumavě se vyskytuje jen na 6 lokalitách.

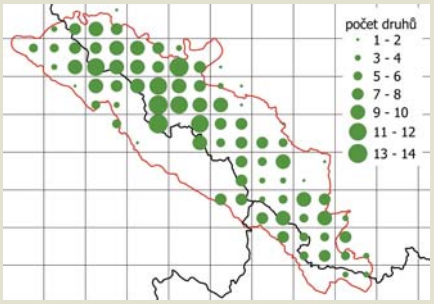

Síťová mapa počtu druhů kontryhelů na Šumavě, nápadná je zvýšená koncentrace druhů v severozápadní části Šumavy.

všech kontryhelů rostoucích na území České republiky. K roztroušeným až hojným druhům, které se vyskytují prakticky v celém pohoří, patří: k. pastvinný (*A. monticola*), k. lysý (*A. glabra*), k. řasnatý (*A. plicata*), k. sivý (*A. glaucescens*), k. třpytivý (*A. micans*), k. ostrolaločný (*A. acutiloba*), k. vroubkovaný (*A. subcrenata*), k. žlutozelený (*A. xanthochlora*), k. vlasatý (*A. crinita*), k. tupý (*A. obtusa*), k. půlkulovitý (*A. subglobosa*) a k. slámožlutý (*A. straminea*). Naopak vzácně se vyskytující druhy s méně než deseti lokalitami jsou k. číšolistý (*A. cymatophylla*), k. příbuzný (*A. propinqua*), k. tenkolodyžný (*A. filicaulis*), k. lysolodyžný (*A. glabricaulis*) a k. baltský (*A. baltica*). Pro úplnost nelze opominout historický, avšak poněkud nejistý údaj k. vějířovitého (*A. flabellata*) lokalizovaný do oblasti Bučiny. Centrum druhové rozmanitosti kontryhelů na Šumavě leží v nevyšších polohách odlesněné části pohoří především v Královděné péče a tvoří ho rozsáhlá luční enkláva s několika staveními. Oblast bývalé obce leží nedaleko hranic s Bavorskem, 5,5 km od Borové Lady v nadmořské výšce 1 100–1 190 m. Na lokalitě v současnosti roste celkem 11 druhů kontryhelů. V 1. polovině 20. století je odtud udáván ještě k. sivý a doložen k. vějířovitý. Kontryhely zde rostou v horských loukách, na lučních prameništích a i v příkopech podél cest. Louky jsou z větší části extensivně pasené nebo kosené a příkopy jednou do roka vysekávané. Pro zajištění existence kontryhelů je nezbytné v nastaveném managementu nadále pokračovat, neboť po upuštění od hospodaření rychle z lučních lad mizí.

Březník (Pürstling) – Druhou lokalitou s velkou diverzitou kontryhelů na Šumavě jsou luční lada v okolí bývalé hájovny Březník, která leží v přírodní zóně a v zóně soupředevším smrkem. Pro zdárné přežívání kontryhelů je nutné dřeviny pravidelně vyřezávat a na lučních společenstvech provádět alespoň občasné kosení či pastvu.

Dosavadní výsledky aktuálně probíhajícího terénního průzkumu ukazují, že Šumava představuje jedno z lokálních center hojnosti a diverzity kontryhelů ve středoevropském prostoru. Již nyní je zřejmé, že některé nově objevené populace patří k druhům, které nebyly na Šumavě doposud udávány a nelze ani vyloučit objevení šumavského endemitu, který by Šumavě velmi slušel.

Petr Lepší
AOPK ČR, Správa CHKO Blanský les,
plepsi@seznam.cz

a **Martin Lepší**
Jihočeské muzeum v Č. Budějovicích
a Jihočeská univerzita v Č. Budějovicích
lepsi@seznam.cz

Text **Aleš Vondrka**
Foto **Jan Procházka**

Historie a současnost orla mořského nejen na Šumavě

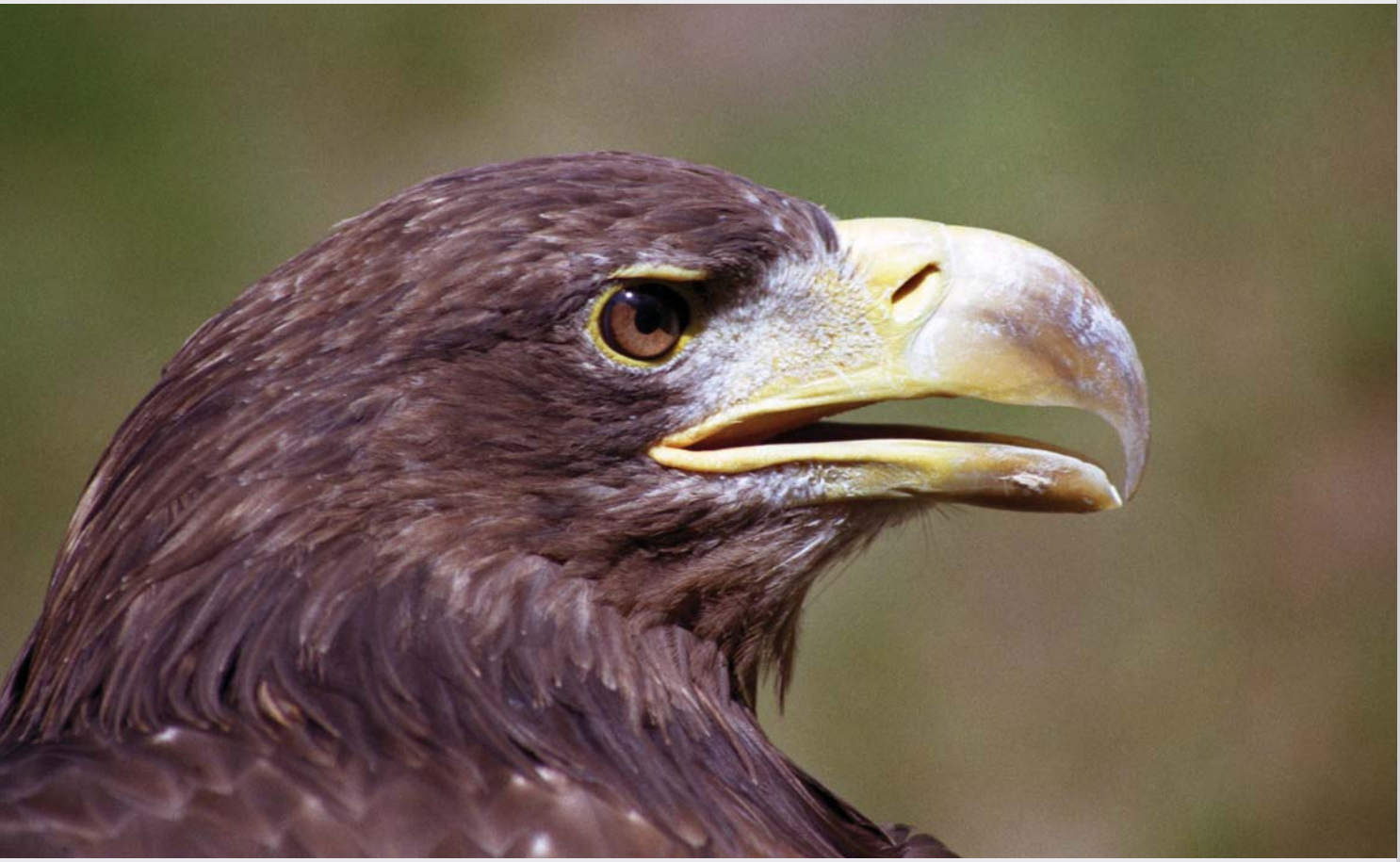

Majestátní dravec hoden obdivu. Původní obyvatel našich krajů. Vyhuben, navrácen.... žel opět pronásledován.

Orel mořský je největším evropským dravcem s rozpětím křídel 200 až 245 cm. Samice jsou jako u většiny ostatních dravců větší a hmotnější. Samec váží průměrně okolo 4 kg, samice asi 5,5 kg a ty největší až 10 kilogramů. V letu jej poznáme podle typických dlouhých širokých křídel s výraznými ručními letkami. Rýdovák je klínovitý, u mladých jedinců hnědý, u starších kolem 3 let hnědobíle mramorovaný a u dospělých jedinců (tj. 5 – 6 let) zcela bílý. Podobně postupně světlá starším ptákům nejen hlava a hruď, kde může původní hnědá (bíle kropenatá) barva přejít až do žlutavě hnědé, ale i zobák, který z hnědé přechází v jasně žlutou. V zoologickém systému je tento druh řazen do rodu Haliaeetus, jenž je blíže (i svým chováním) luňákům nežli orlům. Také u něj neexistuje kainismus, jinak běžný u orlů rodu Aquila, takže orli mořští odchovávají během jednoho hnízdění zpravidla víc mláďat než jediné.

Historie výskytu v českých krajích

Ač tomu jeho druhové jméno nenapovídá, v Čechách hnízdil běžně až do poloviny 19. století (poslední oblastí výskytu bylo Velechvínské a Cepské polesí) a na Moravě dokonce ještě do 20. let minulého století. V důsledku urputného pronásledování člověkem jej však potkal stejný osud jako mnoho jiných predátorů u nás, byl zcela vyhuben. A to i navzdory tomu, že plní tzv. funkci zdravotní policie – z krajiny odstraňuje padliny a slabé, nemocné jedince, jež nejsou schopny uniknout jeho útokům. Ostatně lidská zášť vůči tomuto druhu byla příčinou vyhubení i v mnoha jiných oblastech napříč areálem. Dnes je řazen mezi celosvětově ohrožené druhy, u nás je zařazen mezi druhy kriticky ohrožené.

Bez aktivní ochrany by to nešlo

Až když došlo téměř k úplnému vyhubení druhu, uvědomil si člověk, o co by mohl přijít a od poloviny minulého století byl orel mořský zařazen mezi přísně chráněné živočichy. Populace se pomalu začínala zotavovat a i u nás se začal čím dál častěji objevovat v zimních měsících. Mnoho jedinců, navzdory zákonné ochraně, zde však životní pouť skončilo vinou lovců. Možnost zahnízdění, byla tehdy ještě utopistickým snem.

Zázraky se dějí…

Základ vzniku populace orlů mořských v jižních Čechách je spjat se jmény Ing. Jiřího Andresky a německého sokolníka a chovatele

dravců Clause Fentzloffa. Na podzim v roce 1976 se v Českých Budějovicích konaly Sokolnické dny. Přijel také Claus Fentzloff, který referoval o chovu mořských orlů a repatriačních snahách. Ing. J. Andresku nadchl, protože o obnově populace v jižních Čechách snil mnoho let. Tak vznikla myšlenka vypouštění orlů na Třeboňsku.

Typické siluety orla mořského. Nahoře adultní jedinec s bílým rýdovákem a bělavou hlavou. Dole juvenilní exemplář.

První výsadky…

Prvním vypuštěným orlem mořským se stal dvouletý samec se symbolickým jménem Luv. Slovo "luv" ve starogermánštině, znamená dobrý nebo příznivý vítr. Celkem bylo do jižních Čech vypuštěno mezi lety 1977 - 1985 9 ptáků, z toho 4 samci a 5 samic. Z tohoto počtu prokazatelně vznikl jeden dlouhodobě hnízdící pár (vyvedl celkem 12 mláďat), někteří se spárovali s divokými jedinci ze zimovišť. Dvěma mladým samicím způsobili smrt lovci ještě ve stejném roce, kdy byly vypuštěny. Mladí orli pocházeli od tří chovných párů.

A první výsledky

V roce 1986 bylo prokázáno první úspěšné hnízdění orla mořského v Čechách, to je přibližně po sto letech od jeho vyhubení. Pár vyvedl na Třeboňsku 2 mláďata. V roce 1988 bylo několika páry vyvedeno již 8 – 10 mláďat. V roce 1989 poprvé zahnízdili na Českobudějovicku a populace se rozvíjela dál, až na současných přibližně 120 párů na celou ČR.

Současný výskyt na Šumavě

V oblasti Šumavy je druh sporadicky pozorován od 90. let minulého století, od roku 2003 je registrován pravidelný výskyt na Lipensku a první doložené hnízdění pochází z roku 2007. Dnes zde má svá teritoria několik párů a jedná se o nejvýše položená hnízdiště v rámci celé ČR.

Jak to bude dál?

Celé to vypadá jako příběh se šťastným koncem… alespoň zatím. Orel mořský je však trnem v oku určitým skupinám lidí, kteří ho nelegálně likvidují všemi dostupnými způsoby, často i značně trýznivými. Jedná se zejména o zástřely a především úmyslné otravy karbofuranem, i přes to, že jeho aplikace je u nás zakázána od roku 2008. Pro ilustraci. V letech 2008 – 2016 u nás bylo prokazatelně otráveno 39 orlů mořských! A to je pouhá špička ledovce, kterou se podařilo nalézt. Může se stát, že orel mořský bude brzy u nás opět na pokraji vyhubení…

Aleš Vondrka
Správa Národního parku Šumava
ales.vondrka@npsumava.cz

Na hnízdišti je tento druh velmi citlivý vůči rušení. V okolí hnízda je zapotřebí udržovat klid!

Hnízdo orla mořského je ohromná, každoročně dostavovaná stavba.

Text **Miroslav Havira** a **Vít Slezák**

Zajímavosti z lesů CHKO Jeseníky

Lesy jsou pro charakter krajiny Jeseníků rozhodující přírodní a krajinnou složkou. CHKO Jeseníky se s lesnatostí kolem 80 % řadí k nejlesnatějším velkoplošným zvláště chráněným územím v České republice. Snad jako každý kout Evropy, i lesy v Jeseníkách prošly bouřlivým vývojem, jehož dopady se začaly významněji projevovat v souvislosti s hledáním železné rudy a vzácných kovů již někdy ve 13. století. Na přelomu 17. a 18. století vedl v Jeseníkách rozvoj hornictví, hutnictví a železářské a sklářské výroby až k nedostatku dřeva, a tak k vytěžení prakticky veškerých pralesů. Následné pěstování jedné dřeviny se nevyhnulo ani jesenickým hvozdům, čímž došlo ke změně dřevinné skladby ve prospěch smrku na úkor listnatých a smíšených lesů. Současný podíl smrku proto činí kolem 78 %, v případě zachování přirozeného druhového složení lesů by se však pohyboval pouze kolem 30 %. I přes tyto skutečnosti se v Jeseníkách zachovalo nemalé množství zajímavých lesních fenoménů. Namátkově vybíráme ty nejzajímavější.

Pralesovitá bučina s javorem klenem v PR Jelení bučina. Foto: Miroslav Havira

Původní pralesy Jeseníků

Byly tvořeny především smrkem, bukem a jedlí v různém poměru v závislosti na nadmořské výšce. Přimíšeně nechyběly javory, jilmy, jasan ztepilý, lípy nebo břízy. Do současnosti se však již žádné pralesy nedochovaly. Pouze na ploše cca 1 615 ha (3 % plochy lesů CHKO Jeseníky) evidujeme tzv. lesy přírodní nebo lesy přírodě blízké, tedy lesy v minulosti nějak ovlivněny člověkem, přičemž naprostá většina z nich je součástí některé z jesenických rezervací; nejčastěji jsou výsledkem opětovného spontánního zarůstání ploch po těžbě, kdy v minulosti bylo z nějakých důvodů od konečného domýcení jednotlivých stromů či celých porostů upuštěno. Vznikly tak z hlediska lesnického lesy přestárlé s velkým množstvím tlejícího dřeva různých forem a stupňů rozkladu. Typickým příkladem je pralesovité jádro PR Jelení bučina s bukem, javory a jilmy. Díky nerušenému vývoji od konce 60. let minulého století již tehdy starých porostů postupně došlo ke vzniku celé řady atributů typických pro pralesy. Druhová bohatost těchto lesů je proto velká a zahrnuje některé velice vzácné druhy. Takovým typickým pralesním druhem je roháček jedlový, který nutně potřebuje dostatek mrtvého ležícího dřeva v určitém stádiu rozkladu. Za vše mluví výsledky nedávného průzkumu hub, kdy zde bylo zaznamenáno více jak 350 převážně lignikolních druhů.

Fragmenty reliktního boru

V Jeseníkách se dochovaly ostrůvkovitě, rostoucí na sutích a kamenných mořích, jmenovitě v PR Suchý vrch a PR Borek u Domašova. Prostřednictvím dendrochronolo-

Reliktní bor na suti s borovicí lesní v PR Suchý vrch. Foto: Miroslav Havira

gických průzkumů prováděných Českou zemědělskou univerzitou byl v případě některých jedinců borovice lesní zjištěn věk přesahující 400 let. Svým stářím nijak zvlášť nezaostávala ani jedle bělokorá. Nelze zároveň vyloučit, že zde rostou podobně staré stromy, ne-li starší. Jedinci takového stáří mají nesmírnou hodnotu zajišťující kontinuitu populací z dob, kdy velká území ještě pokrývaly člověkem nedotčené lesy.

Další druhy

Za zmínku stojí také jediný dochovaný exemplář tisu červeného volně rostoucí v lese na území CHKO Jeseníky, jehož věk se odhaduje na 400 let. V souvislosti s Jeseníky nelze opomenout ani problematiku modřínu opadavého. Tradičně se má za to, že modřín se při své postglaciální migraci dostal nejdále po východní úbočí Hrubého Jeseníku, avšak k nedaleké horní hranici lesa již ne. Nicméně na základě palynologických prací z posledních let nelze vyloučit jeho sporadický výskyt také západněji od této hranice, tj. taktéž v nejvyšších polohách jesenických hor, kam mohl pravděpodobně zasahovat až do zavedení intenzivního smrkového hospodářství. Přímým důkazem je zatím nález pylu v rašeliništích v sedle mezi Keprníkem a Vozkou v nadmořské výšce 1 330 m, datovaného dávno před počátky moderního lesnického hospodaření. Jedno-značná odpověď na otázku přirozeného výskytu modřínu (nejenom) v nejvyšších polohách Jeseníků je zatím obestřena tajemstvím.

Horské smrčiny

Rostou nad 1 100 m n. m. a jsou dominantou Jeseníků po stránce plošného rozsahu i biologické hodnoty. Především v NPR Praděd nebo NPR Šerák-Keprník se roztroušeně vys-kytují smrky o stáří přesahující 250 až 300 let, přičemž věk nejstaršího jedince je přibližně 500 roků. To je dokladem, že ani při těžbách prováděných často až k horní hranici lesa nebylo vytěženo všechno. Toto kontinuum lesního prostředí umožnilo existenci a výskyt některých druhů horských lesů až do současnosti. Jedná se především o vzácné druhy bezobratlých, jmenovitě např. tesařík čtyřpásého. Bohužel se to netýká větších obratlovců, a tak z Jeseníků postupně vymizeli tetřevi a tetřívci, o velkých šelmách ani nemluvě. Naopak v roce 2010 bylo v Jeseníkách vůbec poprvé prokázáno hnízdění datlíka tříprstého – druhu velice úzce spjatého právě s horskými smrčinami. Od té doby je zde pozorován pravidelně. Významné jsou také rašelinné a podmáčené smrčiny hostící specifické druhy, kde relativně běžným, ale zároveň evropsky chráněným, je kupříkladu střevlík hrbolatý.

A tak podobně bychom mohli pokračovat dál. Jak je patrné, i přes různé vlivy na lesy Jeseníků, především ze strany člověka v dávné i nedávné minulosti, je zde stále co chránit. Mezi další unikátní fenomény Jeseníků patří také subalpínské bezlesí, jeho endemity nebo neživá příroda. O tom ale někdy příště.

Miroslav Havira, Vít Slezák
Správa CHKO Jeseníky
miroslav.havira@nature.cz
vit.slezak@nature.cz

*Střevlík hrbolatý (*Carabus variolosus*).*
Foto: Vít Slezák

*Datlík tříprstý (*Picoides tridactylus*) – první prokázané hnízdění v Jeseníkách v roce 2010.*
Foto: Petr Šaj

*Roháček jedlový (*Ceruchus chrysomelinus*) je v Jeseníkách vzácným druhem pralesovitých porostů. Foto: Vít Slezák*

Tlející dřevo – druhý život stromu, NPR Rašeliniště Skřítek. Foto: Vít Slezák

Text **Pavel Bečka**
Foto **Annette Nigl**

Národní park Bavorský les se zvětšuje -

větší bude i bezzásahová přírodní zóna

Na vrchovišti Finsterauer Filz se v minulosti těžila rašelina.

V říjnu 2020 se bavorský kabinet rozhodl rozšířit Národní park Bavorský les o přibližně 600 hektarů poblíž Finsterau. Od té doby probíhaly přípravy rozšíření. 19. května tohoto roku Bavorský zemský sněm rozšíření Národního parku Bavorský les jednomyslně schválil. Ten se stal největším lesním národním parkem v Německu a společně s Národním parkem Šumava tvoří nejrozsáhlejší území divoké přírody bez lidských zásahů ve střední Evropě.

O plánovaném rozšíření jsme na stránkách časopisu Šumava informovali v zimě 2020 v rozhovoru s ředitelem Správy Národního parku Bavorský les Franzem Leiblem. Očekávalo se, že celý administrativní proces bude trvat zhruba rok. Kvůli covidu se rozšiřování protáhlo o dalšího půl roku.

Přípravy rozšíření

Odezva obyvatelstva i komunální politiky na rozšíření byla vesměs pozitivní. Přesto správa připravila ve spolupráci s obcí Mauth, na jejímž území k rozšíření národního parku dochází, tři setkání s obyvateli, kteří chtěli o plánovaném záměru diskutovat, nebo chtěli vyjádřit své obavy či námitky. Bude území i nadále přístupné? Bude se smět využívat Buchwaldstraße k hranici na Bučině? Budou se upravovat v zimě běžecké trasy? Musí mít vlastníci sousedních lesů obavy ze šíření kůrovce? To byly nejčastější otázky, na které odpovídali starosta obce Mauth Ernst Kandlbinder a Franz Leibl.

Obavy se jim podařilo uklidnit. Tak jako na hranici celého národního parku, i v nové části bude k ochraně sousedních lesů vymezena okrajová zóna, ve které se budou provádět protikůrovcová opatření. Nová bezzásahová přírodní zóna bude po dohodě se Správou Národního parku Šumava jen na společné hranici. Na novém území se nebude vyhlašovat jádrové (klidové) území, které by omezilo přístup pouze na značené cesty. Naopak, u lyžařského běžeckého areálu ve Finsterau, respektive u parkoviště Wistlberg, vzniknou nové možnosti pro bezbariérové prožívání přírody. Kromě toho budou opraveny silnice Reschbachtalstraße a nádrž Teufelsbachklause, jako historická památka využívání dřeva. Vznikne i „výstavní okno regionu“, kde si návštěvníci budou moci koupit občerstvení a regionální produkty. Do roku 2024 má být do návštěvnické struktury investováno asi 3,5 milionu eur.

Nová vyhláška o národním parku

K rozšíření národního parku však nebylo potřeba jen souhlasu regionu. Musela se změnit i vyhláška o Národním parku Bavorský les. Bavorská vláda připravila ve spolupráci s Bavorským ministerstvem životního prostředí a ochrany spotřebitele a Správou Národního parku Bavorský les návrh nové vyhlášky. Ten obsahoval kromě rozšíření o 605 ha velké území u Finsterau i scelování menších ploch o celkové velikosti cca 90 ha, které v minulosti koupila správa národního parku a spolky a nadace ochrany přírody.

Zároveň se ve vyhlášce změnila pravidla o opatřeních k potírání kůrovce v rozvojových zónách. Změnil se paragraf, který ukládal postupné rozšiřování přírodní zóny až na 75 % plochy národního parku do roku 2027. Rozšíření přírodní zóny na minimálně 75 % by mělo vstoupit v platnost se zavedením platnosti změněné vyhlášky. O rozšíření přírodní zóny však bude hlasovat ještě komunální výbor národního parku

složený ze zástupců obcí a okresů národního parku.

Paragraf, který upravoval ochranu takzvané „autochtonní smrkové rasy studeného klimatu“ se z vyhlášky zcela vypustil. Vědecké výzkumy totiž prokázaly, že smrková rasa studeného klimatu ve vyšších polohách Národního parku Bavorský les neexistuje. O výzkumu jsme v časopise Šumava informovali v létě 2016. Tyto změny umožňují urychlené ukončení praxe boje s kůrovcem v rozvojových zónách o rozloze cca 1 100 ha, která je z hlediska právní ochrany přírody problematická a neslučitelná s přírodou. Rozvojové zóny budou převedeny převážně do přírodní zóny (cca 830 ha) a v menší míře do okrajové a rekreační zóny (cca 270 ha). V celé okrajové zóně bude správa národního parku i nadále přijímat náležitá a účinná opatření k nezbytné k ochraně sousedních lesů, včetně protikůrovcových opatření.

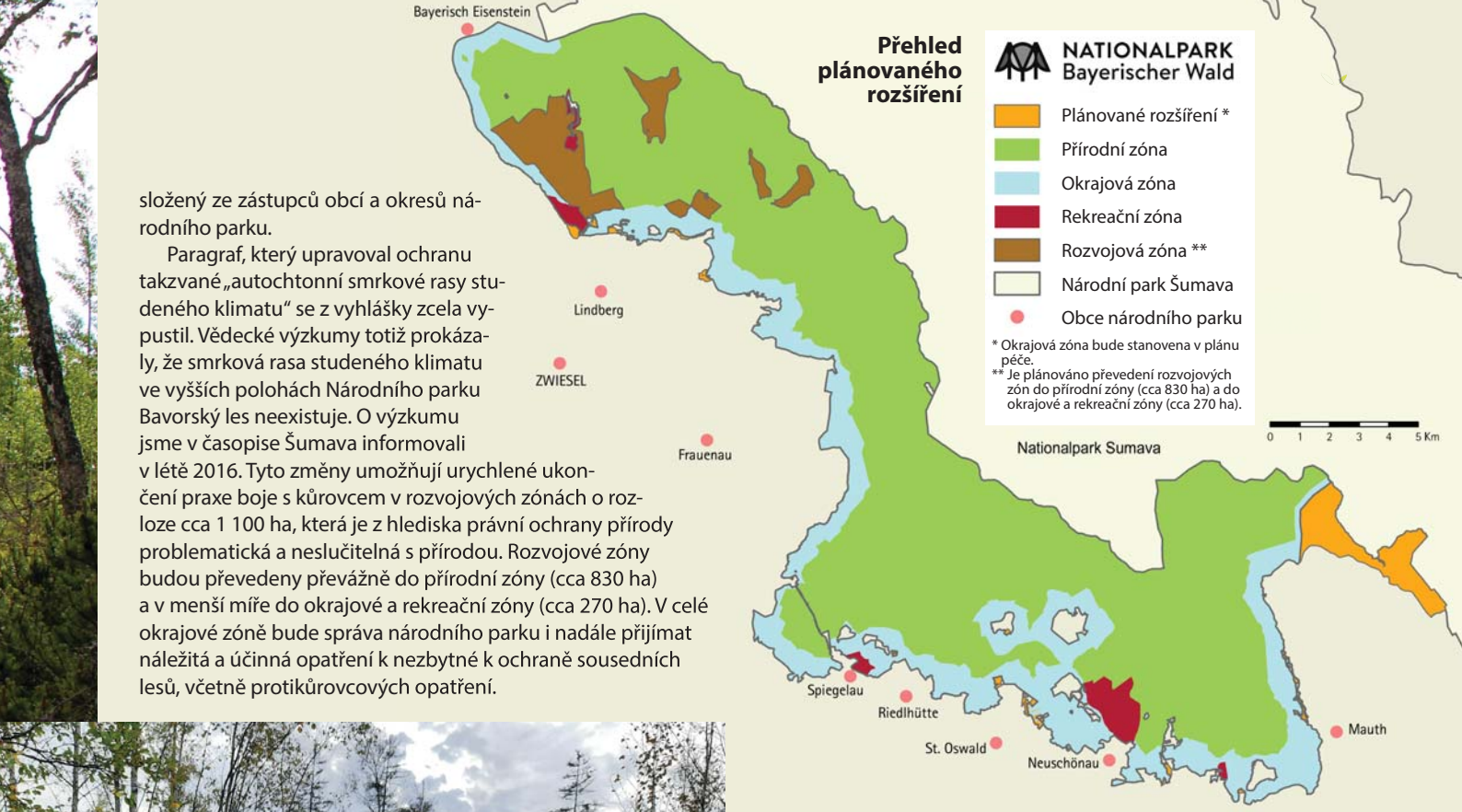

Lesní správa Neureichenau rašeliniště revitalizovala.

Co to bude stát?

Bavorsko by nebylo Bavorsko, kdyby v dokumentech k nové vyhlášce nebyly shrnuty také náklady a přínosy rozšíření parku. Kromě již zmíněných investic dostane Správa Národního parku Bavorský les na správu rozšířeného území čtyři tabulková místa na tři lesníky a jednoho strážce (cca 180 000 eur ročně). Potenciál udržitelného využití lesa v oblasti rozšíření je kolem 2 500 kubíků dřeva ročně. To znamená pro Bavorské státní lesy, respektive Svobodný stát Bavorsko roční ztrátu příjmů ve výši přibližně 125 000 eur. V okrajové zóně v rozšířeném území nevznikají žádné nové náklady na protikůrovcová opatření, protože v této oblasti musí být kůrovec tak jako tak huben. Ukončení protikůrovcových opatření v rozvojových zónách (převedených do přírodní zóny) povede k úspoře cca 370 000 eur, které bylo např. v roce 2020 nutné vynaložit na služby, jako je odkorňování nebo kácení stromů napadených kůrovcem v rozvojových zónách. Náklady na rozšíření národního parku jsou kompenzovány přínosy pro přírodu a krajinu i pro obyvatele (místní i hosty) hledající v regionu odpočinek. Nemalý je i ekonomický přínos národního parku. Před koronavirovou pandemií utratilo více než 1,3 milionu návštěvníků národního parku v regionu ročně přes 52 milionů eur.

Schváleno jednomyslně!

Návrh nové vyhlášky byl v listopadu 2021 představen veřejnosti, která měla možnost podávat do konce ledna 2022 své námitky a návrhy u okresních nebo obecních úřadů. Po jejich vypořádání schválila v únoru podrobné plány rozšíření národního parku Rada ministrů. Finální realizace příslušela Bavorskému zemskému sněmu. V něm změnu vyhlášky nejdříve jednomyslně schválily výbor pro životní prostředí a výbor pro ústavu, právo, parlamentní otázky a integraci. Nyní, po květnovém jednomyslném schválení poslanci Bavorského zemského sněmu, může být vyhláška zveřejněna ve věstníku zákonů a nabýt účinnosti. Nová rozloha Národního parku Bavorský les bude 24 945 hektarů, to odpovídá navýšení území parku o zhruba 3 %.

K rašeliništi povede bezbariérová stezka.

Pavel Bečka
Správa Národního parku Šumava
pavel.becka@npsumava.cz

Text **Eva Zelenková**

O bobrovi

Revitalizovaná lokalita „Pod Skelnou"- bobří vylepšení. Foto: Lukáš Linhart

Nemá žádné vzdělání a přes to se mu říká krajinný inženýr a nad jeho stavebními díly mnohdy žasneme. Dokonale navržené a provedené hráze dokážou zadržovat poměrně značné množství vody, pracuje nadšeně, zdarma a bez zbytečného papírování.

Prolog

Pracuji na Správě Národního parku Šumava od roku 1995 a skoro ve stejnou dobu přišel na Šumavu i první bobr – tehdy ho objevil vedoucí lesní správy na Borových Ladech pan Šperl, i když zpočátku podezíral turisty z ucpávání odtoku Žďárského jezírka. Ovšem brzy nezaměnitelné stopy zubů na pokácených stromech ukázaly zcela jasně na původce přetékající nádrže. Tehdy s nadšením nováčka a v naivní snaze ho uvidět, jsem se vydala jednou ráno k jezírku vyzbrojená nedávno koupenou videokamerou. Netrvalo dlouho a na hladině se objevilo cosi plovoucího. S bušícím srdcem jsem zapnula kameru a skrz okulár kamery sledovala přibližující se hlavu bobra. Zamířil přímo k „mému" břehu, tam se posadil a začal konzumovat větvičky, které si tam zřejmě před tím připravil. To vše se odehrálo asi 4m ode mě. Po svačině si podrbal a očistil bříško a spokojeně vklouzl opět do vody a odplul. Narovnala jsem si z dřepu zdřevěnělé nohy a vypnula kameru. Neuvěřitelné – úplný zelenáč bez jakékoli zkušenosti přišel a nafilmoval možná opravdu prvního bobra na Šumavě.

Revitalizace

V devadesátých letech díky nadšení Ivy Bufkové vznikl „Program revitalizace šumavských mokřadů a rašelinišť" a posléze i revitalizační skupina, jejímž jsem dodnes členem. Hlavní myšlenka revitalizační koncepce je celkem jednoduchá – vrátit vodu do odvodněných rašelinišť a jiných mokřadů, ze kterých ji člověk v minulosti odvedl, obnovit vodní režim a přirozené trasy potoků s jejich nivami. A tak pomalu zase začaly mizet odvodňovací kanály, některá rašeliniště a mokřiny pookřály, dokonce i nějaké potoky se vrátily do svých klikatých tras. Ale než se tak stalo, musel někdo přijít a vymyslet, změřit, naprojektovat, nacenit, získat všechny souhlasy a povolení, vysoutěžit zhotovitele, provést vlastní „stavbu", znovu zaměřit, zkolaudovat a na to všechno vynaložit nemalé finanční prostředky (které taky jen tak nepřiletí z nebe, ale musí se z různých dotačních programů pracně získat). Kdo jednou zkusil, ví, že to všechno je docela náročný proces, který sebere spoustu času i nervů.

Bobr

A vložil se nám do toho bobr. První stavbou, kam přispěchal bobr se svou troškou do mlýna, byla „Revitalizace rašelinišť Zhůřského potoka" – po jejím dokončení v říjnu 2015 se do území nastěhoval a začal nám ukazovat, že i bez složitého administrativního procesu to jde. Nezištně a zdarma začal stavět a vylepšovat naši akci.

Zasáhl na mnoha dalších místech a ve většině případů byl vítán. Podle monitoringu zoologů je na Šumavě přibližně 100 rodinných klanů bobrů. Téměř na každém kroku jsou vidět jeho

V některých případech bobr předbíhá stavební firmu a staví na označených místech – revitalizační akce Vchynice – Tetov. Foto: Eva Zelenková

aktivity – pokácené stromy, vzduté hladiny, kaskády rybníčků, hrady… Hráze jsou někdy i poměrně značných rozměrů, ať do výšky nebo do šířky, jsou umně spleteny z kmenů, větví, kamenů i drnů, někdy i utěsněny „blátem".

Vzhledem k tomu, že bobr přehrazuje zejména menší toky, tak je v zadržování vody velmi efektivní. V místech jeho působení vznikají někdy i velmi rozsáhlé mokřady se

Do široka rozlitý Jezerní potok mezi Novou Pecí a Jeleními Vrchy. Foto: Eva Zelenková

všemi svými pozitivními důsledky pro krajinu – ať se již jedná o zvýšení hladiny podzemní vody nebo vzdušné vlhkosti, zadržení srážkové vody, zpomalení a transformace povodňových vln, zvýšení biodiverzity, vázání uhlíku a živin (čištění vody)…

Epilog

Samozřejmě, že bobr způsobuje taky škody – ale ne krajině, pouze člověku (a jeho vlastnictví). Tím že zaplaví louky nebo pole využívané člověkem, provrtá hráze rybníků nebo náspy cest, zaplaví sklepy, pokácí stromy v zahradě, kterou si člověk pracně dlouhou dobu opečovává. Možná proto byli bobři v minulosti vyhubeni. Teď se vrátili a je tu výzva. Ponecháme jim šanci na život v naší společné krajině? Najdeme kompromis, který částečně uspokojí bobra i člověka?

Myslím, že žíznivá krajina bobry vítá a někteří lidé naštěstí taky – patřím mezi ně.

Eva Zelenková
Správa Národního parku Šumava
eva.zelenkova@npsumava.cz

Mokřady u Starého Brunstu na horním toku Křemelné. Foto: Eva Zelenková

Text **Zdeněk Šmída**

Využití vodních nádrží na Modravsku pro vojenské účely

Hospodářská nádrž u soutoku Javořího a Roklanského potoka v květnu 1991.

Nejen v našem největším národním parku zůstaly po Pohraniční stráži relikty, které ještě několika generacím budou připomínat čtyřicetileté období zakonzervované Šumavy. S horami je spojována voda a bez vody není života. Pojďme si něco povědět o jejím využití pro „vojenské účely."

Od malých potůčků až po nádrže

Hned na začátku 50. let se začaly budovat první pohraniční roty u hranic a voda byla k užitku prozatím z primitivních zařízení - stékala vyrobenými žlaby do sudů nebo byla nošena ve kbelících z potoka. Před zavedením sloupového elektrického vedení se u potoků stavěly vlastní elektrárny. Ještě v tomto desetiletí se začaly stavět studny a tlakové nádrže a do dřevěných ubytovacích baráků se dostávala voda železným potrubím, které na některých místech dodnes trčí ze země. Tento systém užívání vody pro vojenské účely v šumavské přírodě u hranic pak s jistými prvky modernizace přetrvával dál. Existovala také místa, kde voda byla pohraničníkům spíše na překážku, nežli k užitku. Mnohdy se před vybudováním určitého zařízení muselo místo odvodnit a pro jeho průchod zabezpečit chodníkem (se zábradlím), což byl případ pro prostranství kolem roty nebo podél elektrifikovaného drátěného zátarasu. Tehdejší funkcionáři si příliš nelámali hlavu nad skladbou šumavské přírody, a tak povalové chodníky vedly i přes Modravské slatě (skrz různé podmáčené plochy, ale i jezírka, odvodňovací rýhy a průseky zbudované schwarzenberským personálem).

Využití bývalých plavebních nádrží pro vojenské účely

Pohraničníkům byly k užitku i bývalé klauzy na plavení dřeva, jakož i další uměle vybudované přehrady a jezírka. Společným jmenovatelem těchto vodních ploch na pohraničním území bylo zabezpečení větších zásob vody. Klauzy plnily v první řadě funkci požárních a stavebních nádrží (využití vody pro stavební účely). Sekundárně sloužily k napájení koní a hospodářských zvířat, ale zejména ke koupání samotných pohraničníků, včetně rituálu povyšování (kdy byl povýšený voják hozen do vody). Pohraničníci vzpomínají na velmi čistou vodu, avšak velmi studenou. Na podzim 1957 nebylo moudré pořádat na nádrži u Roklanské chaty plavecké závody, kdy vojáci tady reprezentovali roty z okolí. Jeden z účastníků dostal v ledové vodě křeč a utopil se. Jak byla voda přirozeně díky rašelině v těchto místech zbarvená, bylo nemožné zahlédnout v této sice čisté, ale obtížně průhledné vodě tonoucí tělo, a tak pomoc se dostavila pozdě. Kdo se neosmělil ve studené vodě celým tělem, tak si alespoň namočil nohy.

Jaké to byly nádrže

Jako bývalé plavební nádrže byly použity ty na Ptačím a Černohorském potoce, dále na Roklanském, Rokyteckém a Javořím potoce. Pozůstatky po uměle vyhloubených nádržích nalezneme v prostoru bývalých útvarů na Jelením Skoku, Březníku a dále na staré rotě na Javoří Pile. Na útvaru Soutok byla za jediný den (20. srpen 1960) přehrazena opracovanými kmeny Rokytka, aby vznikla jednoduchá přehrada. Na obrázku můžeme v pozadí vidět kus poválkového chodníku, který propojoval útvar na Soutoku s Rokyteckou nádrží. Ani ne sto metrů od hájenky na Březníku se v letních měsících roku 1968 zbudovala nádrž přehrazením bezejmenného potůčku. Nejprve se položily betonové roury pod cestu, protože do té doby tam byl brod. Vše se dělalo ručně (pomocí krumpáče, lopat a dalších nástrojů). Dodnes jsou tady k vidění pozůstatky konstrukce přehrazení - kulatina (včetně původních sloupů ze zátarasu), která je ovázaná drátem.

Vojenská nádrž na Březníku v roce 1987.

Roklanská nádrž v 50. letech a oslava povyšování vojáka.

Stav povalového chodníku na témže místě v 70. letech.

Stav Roklanské nádrže v roce 1974.

Nahoře: Vedení zátarasu na Rokytecké slati v 50. letech.
Dole: Budování malé přehrady na Rokytce v srpnu 1960.

Pstruzi pro vojenské papaláše

Při turistické cestě směrem na Javoří Pilu, asi 250 metrů od soutoku Javořího a Roklanského potoka, je k vidění vodou nacucané oválné těleso uměle vybudované přehrady. Zachovalo se i torzo betonového stavidla. Tato vodní plocha měla čistě hospodářský význam - chovaly se v ní ryby. Na obrázku z roku 1991 je ještě napuštěná.

Zánik vodních ploch

Vodní plochy zanikaly postupně, avšak nejdříve až po roce 1965. Do té doby se totiž nádrže nacházely před linií elektrifikovaného drátěného zátarasu, který je „chránil" od státní hranice. Po posunutí signální stěny více do vnitrozemí bylo zdůrazňováno, že některé z nich se mohou stát objektem sabotážních akcí páchaných ze zahraničí. Nicméně hlavním důvodem postupného odstřelování hrází a likvidace propustí bylo jednoduše jejich nevyužívání.

Mgr. Zdeněk Šmída
zdenek.smida@email.cz

Obrazové materiály: Ladislav Ešner, Josef Frýdl, Vlastimil Jech, Věra Mátlová, Bedřich Pudil, Zdeněk Šmída, Petr Šubrt. Poděkování si dále zaslouží Jozef Hlbočan, Ján Šerfel, Václav Šícha a Jan Špilauer.

Rozhovor vedl **Jan Dvořák**

Jedinečnost a krása umělých vodních nádrží

Jelení jezírko je stále zavodněné. Foto: Jan Dvořák

Umělé vodní nádrže k Šumavě patří skoro stejně, jako smrky v jejích lesích. Využívaly se různě – pro chov ryb nebo pro fungování vodních kanálů, ve kterých se plavilo dřevo. Které jsou ty nejkrásnější?

Za více než 100 let vznikly na území Národního parku Šumava desítky umělých nádrží. Některé z nich jsou už dávno zaniklé. Jejich hráz je probořena, jsou zarostlé, zrašelinělé, nebo dávno zavezené. V jiných se však nadále nacházejí tisíce litrů vody a návštěvníci se dále vzhlížejí v jejich hladinách.

Největší debaty mezi odborníky i laickou veřejností, způsobují zaniklé vodní nádrže. Je nutné je obnovovat nebo je lepší ponechat je už samovolnému vývoji? Nejintenzivnější diskuze na toto téma se vedly mezi lety 2015 až 2019, kdy celá republika zažívala extrémní sucha. Což o to, každý zadržený litr vody v přírodě se počítá, ovšem ne za každou cenu. ***„Zvlášť když se nacházíme v pramenných oblastech,“*** říká bioložka Správy Národního parku Šumava Eva Zelenková. ***„Někdy se mluví o protipovodňových opatřeních. Jenže jsme na začátku povodí, v pramenných oblastech, kde zadržení vody v poměrně malých objemech z tohoto pohledu ochrany význam nemá. Druhým důvodem je retence, tedy zadržování vody. Tu je ale možné zadržovat efektivněji a přirozeně jinými druhy biotopů (a navíc bezúdržbově). Třetím nejčastějším argumentem pro obnovu bylo to, že by malé nádrže mohly nadlepšovat průtoky v dobách sucha. Jenže velikost nádrží typu Roklanská nebo Luzenská, by však zajistila nadlepšení hladin řek v řádu hodin, maximálně dnů.“***

Dávno zničené umělé vodní nádrže si přitom už žijí svým vlastním životem. Obnovuje se zde biotop, který sám o sobě dokáže zadržovat vodu a to přirozeným způsobem. Navíc se tam vyskytují vzácné druhy, které souvisí s podmáčenou krajinou a s rašeliněním. To je příklad Rosenauerovy nádrže, kterou začínal Schwarzenberský plavební kanál. Rašelinění této nádrže už je v pokročilé fázi a prostírají se tam koberce rašeliníků a ostřic. Z této bývalé vodní nádrže se prakticky už stal mokřad. Co je atraktivní pro přírodu, však nutně nemusí být atraktivní pro turisty. Ti mají rádi jezírka, která stále zadržují vodu.

Tam, kde se slunce vzhlíží v hladině

Jedním z nejznámějších jezírek, ve kterém se stále zadržuje voda díky funkční hrázi, je Jelení jezírko na Jeleních vrchách. To bylo vybudováno v roce 1835 a jeho úkolem bylo

Malá vodní nádrž Tokaniště je ukryta v lese mimo turistické stezky. Foto: Jan Dvořák.

Se zatopením nádrže Říjiště pomáhá také bobr. Foto: Vladislav Hošek

Vodní nádržka Tišina je doslova kouzelná. Foto: Josef Štemberk

Polecká nádrž patří mezi ty nejkrásnější na Šumavě. Foto: Jan Dvořák

nadlepšovat hladinu vody ve Schwarzenberském plavebním kanále při plavení dříví. Jezírko má objem 9 000 kubíků a jeho naplnění trvá déle, než jeden týden. Přitom k úplnému vypuštění stačí asi jen pět hodin. Většina tohoto jezírka zarůstá mechy a je tam část příbřežní vegetace s ostřicemi. Žlutá turistická trasa vede přímo po hrázi Jeleního jezírka, a to je tak součástí druhé nejstarší naučné stezky v České republice – Medvědí stezky. Jezírko je tedy stále zavodněné a to už bezmála 190 let. Ovšem pokud byste si tu chtěli třeba zachytat ryby, bylo by to marné. ***„Voda v Jelením jezírku je pro ryby příliš kyselá. Při jarním tání mívá voda v této nádrži PH okolo pěti,“*** vysvětluje Eva Zelenková.

Méně známou nádrží postavenou k Schwarzenberskému kanálu je nádrž Tišina. Naši předci ji vybudovali na Medvědím potoce nedaleko Zadní Zvonkové, tedy pod vrcholem Smrčiny. Tišina, zaujímající plochu 3 000 metrů čtverečních už dávno neslouží svému původnímu účelu, ale vodní vegetaci a živočichům. Nepřítomnost ryb dokládá poměrně bohatý výskyt velkých druhů zooplanktonu, který běžně ryby žerou. ***„Dneska je to rybníček v lese využívaný hlavně obojživelníky nebo larvami různého vodního hmyzu, který má rád stojaté vody.“***

Jednou z nejkrásnějších stále zavodněných umělých vodních ploch na území NP Šumava je Polecká nádrž. Jedná se o plavební nádrž, která sloužila ke zlepšení stavu vody pro plavení palivového dřeva z okolních lesů. Nádrž, která byla vybudována v roce 1839, se nachází pod jižním svahem Poleckého vrchu poblíž zaniklé obce Polka na Šumavě v nadmořské výšce asi 950 metrů. Na Poleckém potoce ale není sama. Nad ní, jen pár desítek metrů výše po potoce, existuje ještě Polecká mininádrž. A je opravdu malinkatá, její objem se odhaduje pouze na zhruba 600 m^3. A když se vydáte směrem od Polecké nádrže po proudu Poleckého potoka, tak téměř před tím, než se tento potok vlévá do Teplé Vltavy, narazíte na Dolní Poleckou nádrž. ***„Tam se poměrně masivně vyskytovala a vyskytuje mihule potoční. A to díky Teplé Vltavě, kde je mihule stále poměrně hojná. Dolní Polecká nádrž je přitom úplně skvělým biotopem pro tento druh. Je plná bahna, které s oblibou vyhledávají nedospělci mihule tzv. minohy,“*** říká Eva Zelenková.

Naopak méně známým umělým jezírkem, které je stále zavodněné, je Tokaniště. Je schované v lese nedaleko asfaltové cesty vedoucí z Knížecích Plání do Borových Lad. Jedná se poměrně velkou nádrž – rozkládá se na ploše větší než čtvrt hektaru, kterou na Vltavském potoce v polovině 19. století vybudovali schwarzenberští lesníci. A jak dodává Eva Zelenková, využívala se ještě nedávno. „Využívali jsme Tokaniště pro chov základního hejna pstruhů v rámci naší Rybí líhně na Borových Ladech. Není však úplně ideální, protože se tam snadno dostane vydra nebo volavky, a proto chováme pstruhy a další vzácné druhy ryb už pouze v hlídaných rybníčkách, které jsou přímo v areálu rybí líhně.“

Přesto ale ryby v nádrži Tokaniště stále žijí - především pstruzi, kteří obývají také jednu z těch nejznámějších umělých nádrží - Ždárecké jezírko. To leží na zelené turistické trase, tzv. Jelení stezce propojující Knížecí Pláně a Strážný. Pstruzi ale nejsou tamními jedinými obyvateli – vyskytuje se tu také střevle potoční nebo mřenky. ***„Samozřejmě, jako v každé jiné stojaté vodě jsou tam larvy vážek a dalšího vodního hmyzu, který stabilně žije na dně, tedy zoobentos a také zooplankton. To jsou ti úplně nejmrňavější tvorečkové, kteří žijí ve vodním sloupci. Samozřejmě se tam vyskytují řasy a sinice, kterých je tam relativně dost, což poznáme hlavně v létě díky tzv. vegetačnímu zákalu,“*** zmiňuje Eva Zelenková.

Na Šumavě ale existují umělé vodní nádrže, které slouží dodnes ke svým původním účelům. To je případ skoro dva hektary velké vodní nádrže Sedlo u Srní. Ta byla vybudována na přelomu 30. a 40. let minulého století pro potřeby vodní elektrárny Čeňkova pila, která je v provozu dodnes. Její objem 67 tisíc metrů krychlových vody je plněn přes tři kilometry dlouhým podzemním přivaděčem z Vchynicko-Tetovského kanálu.

„Tam toho života nebude tolik, protože je to betonová nádrž, která neumožňuje uchycení žádných rostlin. Úplně bez života však není ani tato voda, určitě se tam vyskytují sinice, řasy, nějaký zooplankton a možná na betonových stěnách nádrže se uchytil i nějaký zoobentos.“

I přesto tato nádrž má jako každá vodní plocha své kouzlo a s nedalekým vodním zámkem, což je vlastně vyrovnávací komora, patří mezi turisticky vyhledávané cíle v okolí Srní.

Jan Dvořák
Správa Národního parku Šumava
jan.dvorak@npsumava.cz

Text a foto **Renata Placková**

Popsaná krajina

Zátoka Lipna nad Černou zaplavila, co z dolů po těžbě zbylo.

Půvabné zkazky z šera minulosti praví, že jihočeskou tuhu jako první vydolovali krtci. Černou, mazlavou a na omak mastnou horninu sbírali, zpracovávali a na velké vzdálenosti převáželi už lidé v době bronzové. Jako univerzální mazadlo a přídavek do keramiky je používaná po tisíciletí, stejně jako tuš. Tužky přežily staletí, grafitové jaderné reaktory snad přežije lidstvo. Český grafit putoval do celého světa a jeho těžba se propsala do historie i šumavské krajiny.

Důl, to je díra v zemi.

Na počátku bylo bahno

A to bahno na dně pravěké mělké pánve, kde se hromadila voda a mrtvé rostliny a živočichové. Pokud by se vývoj ubíral trochu jiným směrem, mohli jsme na březích Vltavy těžit ropu. Čas, tlak a teplota ale nasměrovaly cestu proměn ke grafitu. Známých ložisek je po České republice několik stovek a aspoň místní těžba probíhala na několika desítkách. Skutečně vydatným zdrojem grafitu ale byly pouze doly soustředěné mezi Kletí a Vltavou (a v závěsu je pár ložisek na severní Moravě a ve Slezsku). Grafit sdílí v lecčem podobný osud jako lesy a dřevo: Divokou těžbu na skalních výchozech rázně omezilo prohlášení grafitu za vyhrazený nerost a jeho těžba byla nadále možná jen na povolení. Do dolování se ve velkém pustili podnikatelé se šlechtickým původem i bez něj: Schwarzenbergové, Kinští a smočil si i jihočeský velkopodnikatel Lanna. Celkem se odhaduje, že v českých zemích spatřilo světlo světa 2,5 milionu tun grafitu. Obrovské

Šumavský pramen v areálu bývalého dolu Bližná.

objemy těžby vyžadovaly investice do dopravy. Na dráhu z Budějovic do Volar se napojovala lokální podniková úzkokolejka spojující doly v Černé, Mokré a Hůrce. Nejdelší rameno ale vedlo až přes tehdy ještě bystře proudící Vltavu k Horní Borkové. Tamní rašeliniště bylo totiž palivovou základnou schwarzenberských dolů a rašelinné cihličky borky končily v kotlech parních strojů. Ty poháněly mlýny na grafit a zejména vyháněly z dolů vodu.

Dvacet stupňů tvrdosti

Grafit sám je velmi měkký a snadno píše po papíře. Neméně snadno barví i ruce a teprve geniální myšlenka zabalit sloupečky grafitu do dřevěného kabátku vedla k plnohodnotné náhradě poněkud nepraktických (a jedovatých) psacích olůvek. Čistý grafit je na psaní měkký až moc. Metodou mnoha pokusů a téměř tolika omylů objevil Josef Hardmuth, že vypálená směs grafitu s jílem vytvoří váleček píšící, ale podstatně trvanlivější. Čím více jílu, tím tvrdší tužka. Původní firemní označení tvrdosti se stalo celosvětovým standardem. Nejměkčí řada od 9B (čistý grafit) po B je určená na kreslení, měkčí (HB) a tvrdší (F) střed na psaní, a tuhy od H po super tvrdou H10 na přesné rýsování. Oproti tuze musí být dřevo tužky vždy měkké, nejlépe se osvědčil cedr s krásnou kresbou. Receptura se změnila pramálo, v jádru tužky se stále potkává grafit a jíl.

Tužky ale spolknou jen pár procent produkce tuhy. Je to univerzální mazadlo, je odolný proti žáru, takže funguje ve vyzdívkách pecí a vymazávají se jím sklářské formy. V keramice snižuje teplotu nutnou pro výpal a tvoří pevný a nepropustný střep. Ve skelné tavenině udělá bublinky a umožní vybrání nečistot i výrobu izolačního pěnového skla. Expandovaný pružný grafit nahradil azbestové těsnění. Velmi

Zarůstající haldy hlušiny s trochou grafitu po tuhových dolech.

ohrožující horníky je stáčená jako Šumavský pramen.

Celkově se u nás ví o nějakých 50 000 tunách těžitelného grafitu, ale poslední aktivní důl v Českém Krumlově skončil v roce 2003. Úpravna grafitu v Netolicích funguje dál, jen ji zásobují doly z celého světa, nikoliv naše.

Chudý příbuzný a bohatý strýček

Grafit a diamant mají společného skoro všechno - a také nic. V jádru jde jen o čistý uhlík, liší se ale vnitřním uspořádáním. Diamant vděčí za svou tvrdost a jiskření uspořádání v krychlové soustavě a velmi silné vazbě mezi atomy. A samozřejmě

Portál štoly Josef. Kdysi vysoko ve stráni, dnes na břehu Lipna.

dobře vede elektrický proud. Hodí se pro ohnivzdorné nátěry – pod názvem „havraní stříbro" se prodává jemně mletý grafit pro nátěry kamen.

Důl pod vodou, pramen pod zemí

Tuhové doly u Černé těsně přiléhají k vápencové oblasti. Kromě pěkného barevného kontrastu to ale vyvolávalo jen potíže: Vápencem si snadno prohlodává cestičky voda. A když už je na cestě, tak snadno prosakuje nebo provaluje cesty i do sousedních dolů. Celá těžba tak byla ve znamení nekonečného čerpání. Dolování zasadilo poslední ránu vybudování Lipenské vodní nádrže, která pohltila, co z dolů po poválečném útlumu ještě zbylo. Sice nikdo neví jistě, odkud se ta voda bere (něco asi prosákne z Lipna, něco proteče z vápenců a může jít i o vodu z velmi starých podzemních zásob), ale má své kvality. Staré doly u Černé dnes patří k chráněným zdrojům vody a voda kdysi perfektnímu výbrusu, surový diamant obvykle nevypadá zvlášť hezky. Grafit vnitřně drží pohromadě jen velmi málo a jednotlivé vnitřní vrstvy po sobě snadno klouzou. Proto píše, maže, leští, spojuje, ale jen pramálo zdobí. Tužkárně Hardmuth se povedl geniální marketingový tah: Žlutou tužku s bílým proužkem a hnědým koncem nazvala Koh-i-noor po slavném diamantu, který po mnoha eskapádách skončil v britských korunovačních klenotech. Diamant je jeden, tužek se dodnes vyrábí miliony a nemalá část z nich má stále stejný barevný vzor. A obchodní název se dostal i na štít společnosti.

Renata Placková
Správa Národního parku Šumava
renata.plackova@npsumava.cz

Rozhovor vedl **Lukáš Linhart**
Foto **Lukáš Linhart**

Dobrovolně v mokřadech

Materiál na stavbu hrázek do nepřístupných bažin nosí dobrovolníci.

Dobrovolníci jsou nedílnou součástí revitalizačního týmu v Národním parku Šumava. Pomáhají nám v nejzranitelnějších místech a tam, kde je potřeba doladit důležité detaily stavby tak, aby výsledek revitalizace odpovídal představě o fungujícím mokřadu. Někteří si přijedou práce na obnově bažin jen tak vyzkoušet, jiní se pravidelně vracejí, protože k šumavské krajině chovají niterný vztah. Jednou z takových osobností, které využijí každičkého momentu, aby se mohly ztrácet v klíně šumavských hvozdů, je Lenka Dušková. Proč a jak se k nám přidala a co s námi zažívá? Přečtěte si v tomto milém rozhovoru…

Lenko, dobrovolnických akcí se účastníš už dlouhé roky. Jaké to bylo, když jsi se do rašelinišť vypravila pomáhat poprvé? Vzpomněla by sis, o který šlo rok?

Myslím, že to bude od roku 2005, něco již pamatuji. Propagace tenkrát byla v začátcích, účast byla nízká, spíše jsem oslovila šumavské kamarády, aby se zapojili. Samozřejmě, že se jim líbilo hned poprvé a postupně účast brigádníků měla vzrůstající tendenci. Pamatuji, že pokud pršelo, přijela jsem sama a nakonec jsme byli tři, Iva Bufková, její syn Ondra a já, ale přesto jsme dle našich schopností kousek plánované práce udělali. Když jsem byla malé dítě, doma jsme zemědělsky hospodařili, některé louky byly mokřadní, takže jsem rodičům pomáhala dělat poctivé meliorační stružky jen motykou. Současně v seniorském věku dělám věci opačné, je to pro zasmání. Dokonce jsme měli i v louce mezi olšemi menší rybník, kde jsme pozorovali vývoj žabiček, rostly tam chráněné žluté kosatce, milovala jsem tuto lokalitu v Českém ráji pod magickými Drábskými světničkami. Dnes tam bohužel stojí nové domy, rybníček je zavezen. Kdybych v tom kraji zůstala žít, určitě by rybník s pozemky zůstal v naší rodině. Byly to neuvážené lidské zásahy, které poškozovaly krajinu a vedly k narušení vodního režimu, tenkrát byla jiná doba.

Zajímá mě, jestli pozoruješ nějakou změnu v obsazení akcí, které pořádáme. Určitě chodí více lidí a měla jsi možnost se s nimi bavit. Přijíždějí teď pomáhat jiní lidé než dřív? Nebo se moc neliší?

Změny v Programu revitalizace šumavských mokřadů a slatí vedou samozřejmě k markantním vylepšením. Dnes jsou organizovány akce v rámci revitalizačního programu Dny pro rašeliniště, kde jsou poskytovány návštěvníkům Šumavy i domorodcům možnosti bezprostředně se účastnit ochrany vzácných koutů šumavské přírody, a také se něco nového o nich dozvědět. Akce jsou dobře organizované v duchu klidu a míru, účastníci jsou milovníci přírody, pohodáři, nikdy jsem nezaznamenala arogantního člověka, všichni přijíždějí s pokorou a klidem. Účastní se lidé všech věkových kategorií a děti, dokonce jsme měli s sebou i tříletou holčičku v Soumarském rašeliništi, i ta malá princezna měla snahu pomoci, docela dojemné a veselé chvíle. Provádíme řemeslně méně náročné

práce, spíše pomocné, ale důležité a velmi potřebné, které dále navazují na odborné revitalizační projekty. Nepracuje se celý den, odpoledne se účastníme pěších exkurzí do utajených a nádherných koutů šumavských slatí. To je třešnička na dortu.

Poznala jsi na dobrovolnických akcích někoho, s kým udržuješ přátelství

Vždy se sejde skvělá parta lidí, lidi z celé republiky, i z Moravy. Povoláním jsou to studenti, lékaři, prodavačky, ekonomové, ministrové životního prostředí, učitelé, hasiči i programátoři a dokonce i manekýnky, nakonec i zdatní důchodci. Každý rád obuje černé nebo zelené gumáky a boří se v polštářích rašeliny. Lidé načerpají šumavský luft, dobrou náladu do dalšího pracovního týdne.

Máš vřelý vztah k šumavské krajině. Je právě to hluboké pouto Tvojí motivací, pro kterou jsi začala chodit pomáhat a zacelovat její jizvy v podobě odvodňovacích kanálů?

Já miluji přírodu od útlého dětství díky rodičům a babičce. Na venkově se tak žilo, sběr léčivých plodin, lesních plodin, pozorování mikrosvěta i makrosvěta. Znaly jsme každou rostlinu, věděly, kde roste a kdy pokvete. To vše mě vedlo ke studiu veterinární medicíny. Jsme generace vychovaná pomáhat druhým a přírodě. Takže účastnit se těchto akcí je dobrá motivační činnost jak pomoci a poznat svět krásné šumavské přírody pod odborným dohledem.

Existuje místo, kde Ti přišla pomoc nejvíce prospěšná a máš ze své práce nejlepší pocit?

Každá revitalizační akce je pro mě svátkem, těším se na kamarády a nové lidičky. Hlavní je dobrý pocit, udělat něco prospěšného, nejenom kritizovat práci druhých a jen remcat, to nemám ve zvyku. Některé revitalizované lokality navštěvuji pravidelně

Když má firma hotovo a je třeba něco doladit, nastupují dobrovolníci.

roky a vidím skvělé výsledky, například Kepelské Zhůří, Rybárenskou slať a Soumarské rašeliniště. Revitalizovaná místa zarůstají vegetací rašeliníku a postupně splynou s okolní krajinou. To jsou pak uspokojivé dojmy.

Vím o Tobě, že máš několik vnoučat a intenzivně se snažíš rozvíjet jejich vztah k přírodě. Co si myslíš, že je pro současné děti ve školním věku nejdůležitější?

Vztah dětí k přírodě je čím dál tím chladnější. Doba, kdy se děti rozplakaly, když si nemohly jít hrát ven, je pryč. Souvisí s tím i problém nadváhy kvůli nedostatku pohybu. S nedostatkem kontaktů s přírodou upadá i orientační smysl dětí. Dětem chybí zodpovědnost za přírodu a chovají se k ní tudíž lhostejně. Ve světě moderní techniky mají naši potomci větší vztah k počítačům a televizi. A tak raději vysedávají doma u počítačových her, než aby se proběhly venku. Přírodu dětem nenahradí ani zahrada před domem, která má v dnešní době

Citlivé ruce dobrovolníků se hodí i při záchraně lesních pramenišť.

funkci spíše praktickou (posezení, grilování masa). Děti se potřebují seznámit s koloběhem přírody, s chovem hospodářských zvířat, s pěstováním zeleniny apod. Některé děti mají dokonce z přírody strach, je pro ně neznámým prostředím. Problém nespočívá jen v současné přetechnizované kultuře, ale také v nedostatku přírody ve městech. Děti si pobyt v přírodě představují návštěvou ZOO nebo výjezdem na kole či bruslích do místního parku. Venkovský život je nezajímá a nudí. Proto organizuji vnukům výlety do přírody spojené s nějakými aktivitami, děti jsou otiskem svojí rodiny. Ale chyba je v rodičích a ne v dětech.

Na závěr bych se rád zeptal, z jaké dálky za námi jezdíš?

Základnu mám v nejkrásnějším šumavském městě, v Kašperských Horách. Městečko obdivuji i jeho přírodní okolí, samozřejmě v turistických botách s fotoaparátem. Snažím se zachytit krásy šumavské přírody, kterou mě závidí kamarádi z celého Česka.

Lukáš Linhart
Správa Národního parku Šumava
lukas.linhart@npsumava.cz

Po práci se vydáváme objevovat nedotčené mokřady. Většinou se podaří zapojit všechny smysly.

Rozhovor vedl Jan Dvořák

Malíř v plenéru jako ohrožený druh?

Adam Kašpar při práci v Boubínském pralese. Foto: Pavel Hubený.

Fotografů, nebo lépe řečeno návštěvníků s více, či méně kvalitními fotoaparáty, jezdí na Šumavu tisíce. Viděli jste ale někdy malíře s paletou barev v ruce a plátnem před sebou, jak se snaží zachytit krajinu, kterou vidí?

Osobně jsem malíře pracovat tzv. v plenéru ještě neviděl. Ten výjev, kdy lehce postarší muž s malými kulatými brýlemi, oblečený v bílých kalhotách a saku, třímající v jedné ruce malířskou paletu a ve druhé ruce štětec, kterým máchá po plátně, jsem viděl pouze ve filmu. Malíř Adam Kašpar, který je prvním svého druhu, kterého jsem viděl takzvaně naživo, mi ale tento výjev úplně rozbil. Černovlasý, teprve osmadvacetiletý, dobře rostlý muž, v umazaných džínách, zelené mikině, která už dost pamatuje, sedí na zemi, v tureckém sedu a soustředí se na práci. Chvíli se usmívá, chvíli zase mračí – těch výrazů ve tváři se mu za několik málo minut vystřídá nepočítaně…

Co malujete?

„Maluji to, co miluji – divoký, přirozený les. Poprvé v životě jsem uvnitř ikony všech pralesů v České republice, v Boubínském pralese a nemůžu se toho nabažit!"

Chápu, naleznete tu to, co v hospodářském lese není a nikdy nebude.

„Přesně tak. Je to tu ohromně dramatické, v každém kousku větve, stéblu trávy, v rozpadajícím se kmenu. Myslím, že se to úplně nedá popsat, to se musí zažít, cítit to."

Popsat se to snažilo už mnoho spisovatelů, a namalovat spousty malířů, třeba Julius Mařák.

„No jistě, tvorba Julia Mařáka, geniálního malíře, je pro mě absolutní základ, který mě zásadně ovlivnil. Asi všichni znají jeho velké plátno nazvané Prales v bouři – to je dílo, které mě v tvorbě v podstatě nasměrovalo k tomu, co dělám nyní."

Myslíte, že by se na Šumavě dalo najít místo podobné tomu, co on zachytil v tom obraze?

„Jsem přesvědčený, že za tímto obrazem jsou desítky dnů, které strávil v různých částech lesů, kde si dělal kresby a záznamy. Zpracoval množství plenérů, skic, uhlových kreseb, což pak vykrystalizovalo do tohoto velkého obrazu, který zachycuje ducha šumavských lesů, ne jen nějaké jedno konkrétní místo."

A vy teď malujete jen jedno místo, nebo si připravujete součást nějakého většího díla?

„Teď zachycuji jen jedno místo na plátno o rozměrech 40x50 centimetrů. Je to takový klasický plenérový formát, který zvládnu venku zpracovat za den. Nanejvýše s lehkými dodělávkami pak v ateliéru. Ale pozor, ten den v případě tvorby v plenéru začíná ráno ještě za tmy.

"Plechý v měsíčním světle", olej na plátně, 40x50cm, 2019.

Chápu, je třeba zachytit první denní světlo. To třeba pro takového fotografa není problém – jedno cvaknutí desetina sekundy. Vy ale tak rychlý nejste…

„To je pravda. Proto je nutné se po příchodu na místo co nejrychleji zorientovat. Prostě kouknu na tu scénu a uvědomím si, kde se světlo nejrychleji mění. Třeba v zadním plánu jsou nějaké stromy, které jsou ještě ve stínu, ale velmi brzy tam začne pálit sluníčko. A tak si musím tato místa, která se změní do půl nebo tři čtvrtě hodiny, co nejrychleji zachytit. Ostatní věci, na kterých se sice v průběhu té práce budou měnit světelné podmínky, ale jsem schopný je namalovat v tom jednom světle, prostě počkají až na konec. A snažím se, i když se to světlo změní a já tam sedím třeba v pravé poledne a slunce je přímo nade mnou, pokračovat v ranním světle, které jsem si tam začal."

Zachytíte na plátno vše, co vidíte?

„To není možné. Musím něco vynechat, musím to zjednodušit. Pokud bych tam totiž maloval každou hlavičku houby, list, každý kořínek, tak bych tam seděl několik dní a stejně by se v tom ten obraz utopil. Obraz je vždy nějaké zjednodušení, syntéza. Když se na něj ale díváte, tak máte pocit, že to zjednodušení není a vidíte nebo tušíte vše, co je v reálu."

Šumava je ještě docela bohatá na přirozené lesy, tedy v tom českém měřítku. A tak mě zajímá, jak vlastně najdete ten kousek pralesa, kde se zastavíte, rozprostřete si malířské náčiní a začnete malovat?

„To je asi to nejtěžší. Když se dostanu do takových úžasných míst, jako je Boubín, nebo k Blanici, tak výběr toho nejskvělejšího místa pro malování je hrozně těžký. Je to podobné, jako když dítě přijde do hračkářství, kde je tolik hraček, že chce všechno, protože všechny hračky jsou úplně nejskvělejší. No a to s sebou nese to, že výběr místa trvá dlouho. Na druhou stranu ale kam v těchto místech vkročím, tam je co malovat."

Co všechno potřebujete pro práci v plenéru?

„Nesu si plátno, dřevěný kufr, který mi slouží jako stojan, protože maluji vsedě na zemi. Dále pak paletu, štětce, hadr, lahvičku s terpentýnem, čaj, něco k snědku. To je asi to nejdůležitější."

Malujete především přirozené lesy, pralesy. Uměl byste vůbec namalovat hospodářský les?

„Štětcem na plátno se dá zachytit úplně všechno – i sterilní, hospodářský les. Dokonce mi někteří říkají, proč maluji takový nepořádek v lese, který působí až depresivně. Že bych prý mohl malovat spíše hezky uklizený les. Ale to já nechci. Pro mě ta lesní krása je v divokém, přirozeném lese, kam se člověk chodí jenom dívat a nezasahuje mu do jeho života. Ono je to i o tom pocitu z místa, které maluji. Vlastně, to je to hlavní, co vede po plátně moji ruku – genius loci toho místa. Tím určujícím je, že jsem vstoupil do místa, kde čas nehraje žádnou roli. Vypadá totiž stejně, jako vypadalo třeba před dvěma tisíci lety. A vlastně i ten čas, který tam trávím prací, běží úplně jinak. Užívám si i to, když si dávám pauzu, odložím štětec a jdu se projít kolem – jakoby bloudím tím místem a dostanu pocit, že jsem v lese, který nemá začátek ani konec. Pralesy, které zachycuji na plátno, jsou místem, kde panuje bezprostorovost a bezčasí."

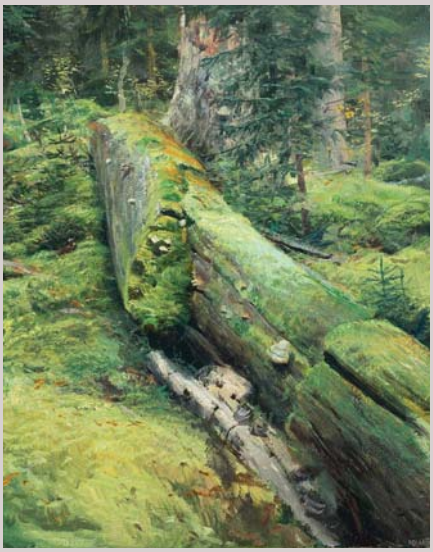

"U Blanice", olej na plátně, 50x40cm, 2019.

Jan Dvořák
Správa Národního parku Šumava
jan.dvorak@npsumava.cz

"Prales Polom", olej na plátně, 50x40cm, 2018.

"Prales u Českých Žlebů", olej na plátně, 40x50cm, 2019.

Text a foto **František Janout**

Naučná stezka okolo rybníka

Tip na letní nenáročný atraktivní a zábavný výlet pro malé i velké

Olšina

Dřívější součást vojenského újezdu, kam byl vstup povolen jen vybraným rekreantům z řad armády, se jeho postupným zúžením stalo populárním místem pro rekreaci a pro výlety do bezprostředního i vzdálenějšího okolí východní části Šumavy a Lipna. Současný resort Olšina lze charakterizovat jako místo pro aktivní odpočinek a zároveň pohybovou relaxaci v téměř nedotčené přírodě. Díky dlouhodobé nepřístupnosti se tady zachovala typická šumavská příroda takřka

Mapka okružní naučné stezky okolo rybníku Olšina s vyznačením zajímavých míst. (vytvořeno na podkladu turistické mapy z webu Mapy.cz)

Návštěvnické středisko Olšina

Nástěnné panely a vitríny v interiéru návštěvnického střediska.

Hrázní domek ukrývá stavidla rybníka.

Olšina

Památné Žlíbské lípy s renovovaným křížem z r. 1840.

nezměněná lidskou činností. V této přírodní oblasti se tak můžeme setkat s řadou významných i jedinečných živočišných a rostlinných druhů. Moderní nově vybudované návštěvnické středisko, které v roce 2021 zvítězilo v architektonické soutěži „Dřevěná stavba roku", nabízí na nástěnných panelech a tematických vitrínách doplněných výukovými videi a interaktivními hrami názorné informace o přírodních zajímavostech, historii i současnosti tohoto území. Středisko je otevřené od 16. května do 15. září od 9 do 15 hod., o víkendech do 16 hod. V ostatní dobu si mohou návštěvníci vyzvednout informační letáčky, mapky stezky a kvízy pro děti na recepci hotelu Michala.

Historie a současnost

V bývalé Rybářské baště z 15. století na hrázi rybníka je instalována stálá expozice o historii obce Olšina, rybářství a lesnictví. Část výstavy patří historii a současnosti Vojenských lesů a statků, které se zasloužily nejen o modernizaci vojenského rekreačního zařízení, ale i vybudování naučné stezky a návštěvnického střediska. VLS celé území spravují a hospodaří na něm. Součástí je i rybník Olšina, jeden z nejvýše položených chovných rybníků v Čechách, který je, vzhledem k výjimečné poloze v horských podmínkách, označovaný jako rybníkářská perla Šumavy

Vyšplhat na rozhlednu dobrodruhů mohou velcí i malí.

Naučná stezka

Naučná stezka okolo rybníku Olšina, která je celoročně volně přístupná, patří k hlavním turistickým atrakcím resortu. Lze ji projít zhruba za 1,5 hodiny. Je dlouhá 7,5 km, prochází jedinečnou šumavskou přírodou, z velké části chráněným územím Národní přírodní památka Olšina. Rybník a jeho okolí jsou začleněny do ptačí oblasti Boletice, chráněného území Natura 2000. Na jeho březích se vyskytuje bohatá druhová škála rostlin, ptáků i dalších živočichů. Předmětem ochrany jsou také ekosystémy rašelinných a lužních lesů, mokřadních vrbin, slatinných a přechodových rašelinišť. Stezka má 8 částí, každá je podrobně popsána a doplněna fotografiemi na informačních panelech. Vede po rovině, v místech mokřadů po dřevěných chodnících nebo lávkách s několika schody. Zvládnou ji průměrní turisté včetně dětí, které se mohou i s dospělými na několika zastaveních aktivně zabavit (viz zajímavá místa na trase). Vstup na stezku, zejména kvůli mokřadům a rozbahněným místům je ovlivněn počasím, proto může být za nepříznivých podmínek část nebo i celý okruh uzavřen.

Zajímavé úseky na trase stezky

Hlavním nástupním místem je parkoviště u návštěvnického centra, kde se také nachází parkoviště s dostatečnou kapacitou. Občerstvení je možné v restauraci hotelu Michala, který je součástí resortu. Stezka je okružní, tak lze zvolit i jiná nástupní místa, např. u vlakové zastávky, která je vzdálená 60 m od hráze rybníka, po níž trasa stezky probíhá. V přiložené mapce jsou uvedena atraktivní a zajímavá místa, kde se můžete zastavit, rozhlédnout i zabavit. Vyzkoušejte si třeba plavbu na voru náročnou na rovnováhu, nebo prokličkovat nad močálem po dřevěných pilotech a vystoupat na rozhlednu dobrodruhů. Děti se rády také vydovádí v ptačím domečku.

Snadná dosažitelnost

Nemotorizovaní turisté mohou využít pravidelného vlakového spojení do železniční zastávky Hodňov na trati České Budějovice – Černý Kříž - Nové Údolí, případně opačným směrem z Volar s přestupem v Černém Kříži. Při použití vlastního dopravního prostředku po silnici č. 39 Č. Krumlov – Volary odbočit ve směru od Č. Krumlova za železničním přejezdem v osadě Hůrka na Olšinu a ve směru od Volar na náměstí v Horní Plané podle ukazatele Hodňov.

František Janout
janout.frantisek@seznam.cz

Text **Petr Hudičák a Zdena Mrázková**

Šumava před sto lety

na snímcích Fotoateliéru Seidel XXVI.

Museum Fotoateliér Seidel v Českém Krumlově ukrývá ve svém fotografickém archivu na 140 000 snímků z období před 100 lety. Legendární „kronikář Šumavy" fotograf Josef Seidel a jeho syn František zachytili na svých snímcích dávnou tvář šumavské přírody a krajiny. Postupně Vám ji představujeme…

Vltava u Nové Pece s Plechým v pozadí. Foto: Fr. Seidel, 1937.

Fotobanka Musea Fotoateliér Seidel

V podtitulu dnešního článku je číslovka 26, která znamená šest let příběhů šumavských fotografií z díla Josefa a Františka Seidelových, které byly postupně otištěny v časopisu Šumava. Šestadvacátý díl vybízí k trochu jinému článku. V předchozích 25 dílech cyklu „Šumava před sto lety" jsme s jistou samozřejmostí používali bohatých zásob fotografií z fotobanky Musea Fotoateliér Seidel. Právě nyní je příležitost existenci rozsáhlého archivu připomenout.

Josef Seidel vstoupil do stop, které mu začal na Šumavě vyšlapávat jeho předchůdce a rodák z Českých Žlebů Gotthard Zimmer. Do Krumlova přišel stejně jako jeho předchůdce se zkušenostmi z Vídně a pěšky. V prvních letech, zřejmě hned po smrti G. Zimmera, od roku 1886 pracoval pro vdovu Zimmerovou a pod jejím jménem. Symbolicky, na přelomu století v roce 1900 převzal fotografický ateliér i smluvně a vytvořil spolu s Josefem Wolfem (který měl také ateliér v Českém Krumlově), na desetiletí navzájem konkurující dvojici. S nedalekým ateliérem Micko později výbornou trojici. Čas ukázal, že každodenní souboj pomocí fotografické techniky pomohl kvalitě zobrazení Českého Krumlova, Prachatic, Železné Rudy a dalších stovek míst na Šumavě.

Když v roce 2005 koupil Českokrumlovský rozvojový fond od dědiček rodiny Františka Seidela objekt původního ateliéru s archivem, nikdo nečekal tak rozsáhlý a tak kompletní soubor nejen šumavských fotografií, ale i dalších informací z konce 19. a první poloviny 20. století. S digitalizací sbírky se začalo v tom samém roce na několika desítkách kusů skleněných negativů pro výstavu, která proběhla v domě U Beránků v Českých Budějovicích. Od té doby prošlo skenery víc než 130 000 jednotlivých negativů, nebo políček svitkových filmů a kinofilmů. Většinu z nich může každý vidět na www.seidel.cz v části fotobanka.

Co obsahuje fotobanka digitálního archivu Musea Fotoateliér Seidel? Jednoduše lze odpovědět desítky tisíc fotografií. A složitě? Vedle portrétů jednotlivých osob, dvojic, rodin či společných fotografií různých skupin řemeslníků, svateb, členů spolků či náhodných hospodských setkání jsou to tisíce variant snímků různých míst nejen na Šumavě, ale i v dalších koutech české krajiny. Josef Seidel vytvořil několik desítek výrazných ob-

Hledejte zmizelou podobu šumavské krajiny v databance starých fotografií na www.seidel.cz a v Museu Fotoateliér Seidel v Českém Krumlově.

razových center pro prodej pohlednic. Vznikala podle zájmu o pohlednice, podle obchodníků a jejich zákazníků – turistů. Také dle poptávky běžných obyvatel, kteří třeba jen chtěli poslat do světa zprávu o svých plánech.

Český Krumlov byl základním bodem nabídky Seidelova vydavatelství. Další velká a větší místa Šumavy následovala. Prachatice, Vimperk, Volary, Kašperské Hory a Železná Ruda mají nejvíce různých snímků. Na Vltavě leží Horní Planá, Vyšší Brod a Rožmberk, bez nichž nemohl ani jeden Seidel mezi své zákazníky. Kaplice a Nové Hrady na východ od Českého Krumlova byly také hojně navštěvovány. Také třeba dnes ne tak známé Chvalšiny fotografovali Josef i František opakovaně po mnoho let. Mezi těmito místy leží spousta turistických cílů. Nepřek-

Mrtvý Luh s Bobíkem a Boubínem. Foto: Josef Seidel, asi 1915.

rovat. Zůstaly mu jen některé kopie.

Dochované snímky jsou katalogem, historií, světem dávných časů, které pro Vás v Museu Fotoateliér Seidel opatrujeme. Přijďte se na ně podívat do Českého Krumlova, na příležitostné výstavy, ve fotobance na internetu: fotobanka.seidel.cz a prohlédněte si je v knihách z edice Seidelova Šumava.

Kapličky u Vyššího Brodu. Foto: Josef Seidel, okolo 1900

Železná Ruda a Velký Javor. Foto: Josef Seidel, 1922.

Frymburk. Foto: Josef Seidel, 1930.

vapí Kvilda a Bučina, Boubínský prales, který musel jej Josef Seidel navštívit ještě na konci 19. století a řada dalších.

V době největší slávy Fotoateliéru Seidel v třicátých letech minulého století vytvořili v Seidelově firmě několik desítek alb s pečlivě očíslovanými pohlednicemi. Více než tři desítky se jich zachovalo v různé formě a velikosti. Byla vytvořena po jednotlivých regionech, aby nabídka pro zákazníky byla přehledná. Některá alba jako například krumlovské, železnorudské, vyšebrodské, novohradské nabízí až tři stovky různých pohlednic. Jiná jsou drobnější a mezi ně patří nabídka pohlednic výhradně alpských výhledů.

Zákazníci nekupovali jen letní pohlednice, z Krumlova se muselo za fotkami i v zimě. Třeba na Kleť, která byla z tisícimetrových vrcholů nejblíže. Po Josefu Seidelovi se zachoval seznam 5.200 různých pohlednic, který doplňoval jeho syn a nástupce František. Souvislou řadu pohlednic nuceně ukončil po roce 1948, kdy mu je tiskový zákon zakázal vyrábět a stát mu nenávratně sebral všechny negativy, ze kterých mohl pohlednice kopí-

Pohled z Kluku na Kleť. Foto: Fr. Seidel, 1937.

Zdena Mrázková, Petr Hudičák
Museum Fotoatelier Seidel,
Český Krumlov
hudicak@seidel.cz

Odešel Ing. Jan Pecánek

Bývalý vedoucí Informační a strážní služby Národního parku Šumava na Modravsku zemřel 5. května ve věku nedožitých 53 let.

- Honza byl svůj, neměnný ve svých názorech a hodnotách. Není mnoho lidí, kteří znají Šumavu tak detailně, jako ji znal on. Věděl o starých zapomenutých torzech křížů a mnohé z nich obnovil. Znal bývalé obce a usedlosti a pátral po stopách života původních obyvatel. Pídil se po jménech rostlin, zvířat i kamenů. Prostě žil na místě, které miloval a ctil.
- Pro nás holky z informačního střediska byl Honza něco jako "přítel na telefonu". Když jsme si nevěděly rady, pomohl, vysvětlil, upřesnil, zařídil. Občas se zastavil s informacemi z terénu, a když viděl, že máme frmol, neseděl jako pecka (i když pro nás to byl „Pecka"), ale obsluhoval, prodával, komunikoval v němčině i angličtině, jednoduše pořád pomáhal.
- I když se Honza narodil v Praze, byl víc Šumavákem, než mnozí z těch, kdo se narodili přímo v srdci šumavské přírody. Žil na své chalupě, kterou vlastníma rukama opravoval, vše do původní podoby, bez zbytečných vymožeností dnešní doby. Když si něco pořídil, muselo mu to sloužit na věky. Byl výjimečný inteligencí, rozumem, všeobecnými znalostmi i zručností. Dokázal dlouze vyprávět o přírodě, stavbách a jiných odvětvích, ale nebyla to prázdná slova, on ty věci prostě znal.
- V létě 2009 jsme na vandru v rumunském pohoří Trascau s dětmi nasbírali houby. Honza se beze slova sebral a seběhl z hor několik kilometrů dolů do vesnice. Vrátil se se špekem, jen aby dětem mohl udělat kotel smaženice. Detail, který ho přesně charakterizuje jako kluka s velkým srdcem. Byl samorost, umíněně a paličatě vyčuhující z moře nijakých lidiček. I tahle zdravá zaťatost se mi na něm líbila, včetně leckdy bouřlivých debat.
- Pecka byl pro mě jako indiánský náčelník na válečné stezce. Opustil svůj rodný tábor a vydal se do rezervace, kde dostal na starosti území i s indiány. Společně bojovali za ideály, přírodu, přátelství, slušnost a respekt. Postupem času bohužel přicházel o věrné druhy, území, ideály i respekt, a tak se opět vydal na cestu. Bohužel na tu, která vede do věčných lovišť.
- Honza si žil svůj sen. Osobitým způsobem žil na místě, které jako by bylo pro takové sny stvořené. Ta svoboda a jednoduchost byla záviděníhodná. Bylo mi ctí stát se na chvíli součástí jeho života.

Vzpomínky spolupracovníků, kamarádů a známých

Nástěnné kalendáře pro rok 2023

Protože i příští rok bude ve znamení šumavských mokřadů, každoroční spolupráce přeshraniční skupiny pro přípravu nástěnného **kalendáře správ NP Šumava a NP Bavorský les** vyústila v kalendář, který představí mokřadní biotopy. Již několik let se skupina pracovníků programu LIFE FOR MIRES věnuje navracení vody do krajiny Šumavy. Na řadě mokřadů probíhá činnost za účelem obnovení přirozeného prostředí, někdy činnosti člověka výrazně napomáhá příroda sama, ale i nejzkušenější inženýr vodních staveb – bobr. Vše můžete pozorovat v „přímém přenosu" při svých návštěvách Šumavy.

Rok 2023 je ale také výročím 60 let od založení Chráněné krajinné oblasti Šumava, druhým počinem Správy je vydání nástěnného **kalendáře CHKO Šumava**. Představí pro mnohé možná neznámá místa rezervací ležících v předhůří Šumavy.

Oba kalendáře si můžete zakoupit v informačních střediscích Správy Národního parku Šumava.

Mozkovka 2022

Už nyní se připravuje další ročník soutěže Šumavská mozkovka. Správa Národního parku Šumava tak přijímá populárně naučné články o jakémkoli výzkumu prováděném na Šumavě. Článek je možné zaslat elektronicky na e-mail: jiri.kadoch@npsumava.cz, a to **do 30. 9. 2022.**

Pravidla dodání příspěvku

1) Dodat text v elektronické podobě (v aplikaci Word), na max. 1,5 strany A4, velikost písma 12 (cca 5 000 úhozů s mezerami) propagující výsledky **vlastního výzkumu či monitoringu** na území NP a CHKO Šumava.

2) Nezbytnou přílohou jsou fotografie (2- 4 ks) + popisky, grafy výhodou + popisky. Obrázky dodat zvlášť (jpg, tif…), grafy v programu excel. V případě absence fotografické přílohy si Správa vyhrazuje právo doplnit obrazovou část textu.

3) Text musí být členěn alespoň do 3 podnadpisy oddělených odstavců.

4) Správa NP Šumava si vyhrazuje právo v případě, že bude dodáno více jak 5 příspěvků provést jejich výběr (losem).

5) Správa NP Šumava si vyhrazuje právo na prezentaci všech došlých příspěvků nejen v rámci soutěže Šumavská mozkovka 2022, ale i v rámci svých publikací, časopisu, internetových stránek, či facebookového profilu.

6) Správa NP Šumava si vyhrazuje právo nepřijmout text, který je hanlivý, diskriminující nebo napadající jiné skupiny osob či jednotlivce.

Soutěž Šumavská MOZKOVKA

Rok mokřadů v Národním parku Šumava

Na pravém břehu Teplé Vltavy pod osadou Dobrá udělali místní hospodáři mnoho úprav krajiny, jež ovlivnily převážně vodní režim. Mokré louky v ploché nivě byly odvodněny povrchovými rýhami a na obhospodařovaných loukách potoky z úpatí Stožce protékaly od poválečné doby podzemními trubkami.

V těsné blízkosti vsi jsou stále desítky metrů potoka vedené podzemím (vlevo). Jeho pokračování (vpravo) je už dnes veselejší, a to díky přerušení a zaslepení potrubí. Přes malou tůň jsme potok vyvedli do jeho původní trasy, vlní se krajinou a je pomalu objevován a osidlován rozmanitou osádkou živočichů. Při vyšších stavech vody se rozlévá do okolí a spolu s dalšími nedotčenými i obnovenými potoky v širokém vltavském údolí brání vzniku častých povodňových vln.

Druhý potok, pod olšinou dál za obcí, byl rovněž zatrubněn a posléze vyveden do ohromného kanálu (vlevo), jenž ho nasměroval přímou cestou do Teplé Vltavy. Potoku jsme našli jeho dřívější trasu, kanál byl zablokován dřevěnými přehrádkami a zahrnut zeminou (vpravo) z původního výkopku. Hladina podzemní vody se zvýšila o více než půl metru, což společně s dalšími zrušenými kanály podél meandrující Vltavy znamená desetitisíce kubických metrů vody znovu zadržené v říční nivě. Rozloha lokality je 74 hektarů, obnovili jsme 1 km potoků a zrušili 8,2 km odvodňovacích rýh.

Text a foto: **Lukáš Linhart** a **Eliška Václavíková**

ISSN 0862-5166

9 770862 516001 02

www.npsumava.cz

5814190000000058